

23A De zaak-Bosio

De Commissies voor de verzoekschriften van Eerste en Tweede Kamer

In mijn kortstondig bestaan als lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 14 september 1989 tot 11 juni 1991 heb ik als plaatsvervangend lid deel uitgemaakt van de Commissie voor de verzoekschriften. Beide Kamers kennen een commissie van deze naam. Beide commissies hebben dezelfde taak. Ze beoordelen verzoekschriften die bij de Kamer zijn ingediend en brengen na onderzoek verslag uit aan de Kamer. In het verslag doet de commissie een aanbeveling over de afdoening van het verzoek. De Kamer besluit, al dan niet na beraadslaging over het verslag, over de voorgestelde afdoening. Deze afdoening kan een verzoek of aanwijzing aan een minister of staatssecretaris inhouden. Op verzoeken waarin zaken aan de orde zijn gesteld die aan een rechterlijke instantie kunnen worden voorgelegd, stelt de commissie aan de Kamer voor om niet in het verzoek te treden. Dit is voorgeschreven in het reglement dat voor de commissie geldt.¹ Of een verzoekschrift wordt behandeld door de commissie uit de Eerste Kamer of uit de Tweede Kamer hangt uitsluitend af van de vraag bij welke Kamer de verzoeker zijn verzoekschrift heeft ingediend. De keuze is aan de betrokkene, die daarbij geheel vrij is te bepalen of hij zich tot de Eerste of de Tweede Kamer wendt. In de tijd dat er nog geen Nationale ombudsman was die het overheidsoptreden naar aanleiding van klachten toetst aan het criterium 'behoorlijk', was er vaker aanleiding voor een burger zich te wenden tot een Commissie voor de verzoekschriften.

In 1981 en 1982 had ik als Eerste Kamerlid al deel uitgemaakt van de Commissie voor de verzoekschriften van de Eerste Kamer. Het is gebruikelijk dat plaatsvervangende leden deelnemen aan de vergaderingen van de commissies waarvan zij plaatsvervangend lid zijn. Of zij bij een onderzoek een actief aandeel nemen, hangt af van de omstandigheden. De commissies beschikken over ambtelijke medewerkers die als rapporteur in opdracht van de commissie onderzoeken doen. Dit houdt veelal in dat de rapporteur begint met het verzamelen van nadere inlichtingen en documentatie. Naar aanleiding van deze nadere gegevens kan vervolgens verder onderzoek gedaan worden, bijvoorbeeld bij ambtelijke instanties. De commissie vraagt in voorkomend geval om inlichtingen aan de betrokken minister. De commissie kan ook zelf personen horen, maar dat is niet gebruikelijk. De gesprekken met die nader te horen personen worden meestal gevoerd door de rapporteur.

Mijn benoeming tot plaatsvervangend lid van de Commissie voor de verzoekschriften van de Tweede Kamer dateert van kort na mijn benoeming tot Tweede Kamerlid op 14 september 1989. Kort na die benoeming werd ik opgebeld door de Haagse advocaat Rob Meijer. Ik kende hem doordat hij bij mijn aantreden als minister in 1982 als referendaris werkzaam was bij de stafafdeling Wetgeving Nieuw Burgerlijk Wetboek. In de loop van 1985 had hij het ministerie verlaten, omdat de werkzaamheden voor het gedeelte van het nieuwe wetboek waarmee hij was belast, op hun einde begonnen te lopen. Met zijn kennis

over het nieuwe wetboek kon hij in de advocatuur zijn voordeel doen. Hij werd advocaat op het kantoor Buruma & Maris in Den Haag.

Meijer vertelde me dat hij optrad voor de Fransman Bosio, voor wie hij een verzoek bij de commissie had ingediend. Het was een ingewikkelde zaak en hij was blij dat er nu een jurist met praktijkervaring in de commissie zat. Hij vroeg me mij met de behandeling van de zaak bezig te houden en het ertoe te leiden dat door hem genoemde en te noemen personen door de commissie zelf en niet alleen door een rapporteur zouden worden gehoord. Ik had geen reden om aan dit redelijk klinkende verzoek geen gevolg te geven. Hans Dijkstal was voorzitter van de commissie. Ik stelde hem van dit verzoek van Meijer op de hoogte en zei hem bereid te zijn direct na het einde van mijn ministerschap een rol te vervullen bij het horen van getuigen, zoals door Meijer gevraagd. De eerste vergadering die ik bijwoonde viel nog tijdens mijn ministerschap, op 19 oktober 1989.

Het adres van Bosio

De brief van Meijer met het verzoek van Bosio dateert van 6 januari 1989, ruim negen maanden voor de eerste vergadering die ik bijwoonde. De griffie omschrijft de brief in de lijst van ingekomen stukken als 'met betrekking tot de handelwijze bij het verstrekken van kredieten door het ministerie van Economische Zaken'. Met die benaming is het verzoek in handen gesteld van de Commissie voor de verzoekschriften. Meijer vat in zijn brief het verzoek zelf samen als een verzoek om bemiddeling

- (a) voor de opheldering van de toedracht waarbij door actieve betrokkenheid van het ministerie van Economische Zaken enerzijds de heer Bosio uit zijn bedrijf is gezet en zijn herinschakeling is tegengewerkt, met als gevolg grote financiële en psychische schade voor hem zelf en anderzijds een uiteindelijk verlies door de Staat is geleden van $\pm f$ 2,3 miljoen als gevolg van onverantwoord verleende kredietgaranties voor de voortzetting van dit bedrijf door derden;
- (b) voor het verkrijgen van een billijke schadevergoeding van de Staat, ter compensatie van de door hem privé geleden schade.

In de brief is vermeld dat door leden van de PSP-fractie² in september 1985 en maart 1986 vragen zijn gesteld, die op cruciale punten manifest onjuist of misleidend zijn beantwoord. Voorts had Bosio 'vele verzoeken en klachten ingediend bij onder anderen de bewindslieden van EZ, AZ en Justitie (en) bij strafrechtelijke autoriteiten [...]'. Deze verzoeken en klachten zijn in de brief van 8 januari 1989 niet nader gespecificeerd of toegelicht. De ruim elf bladzijden tellende brief gaat beschrijft de handelwijze van het ministerie van Economische Zaken en de grieven van Bosio daartegen. Een van zijn grieven is dat een door het ministerie van Economische Zaken benoemde regeringsbegeleider, G.J.B. Belderbos, zijn positie zou

hebben misbruikt om onder de dekmantel van de onderneming van Bosio illegale activiteiten – wapen- en diamanthandel – te bedrijven. In dat verband is in het verzoekschrift vermeld dat in november 1985 de naam van de onderneming door drugsdealers is gebruikt om een lading met daarin verborgen honderden kilo's marihuana in Antwerpen ingeklaard te krijgen. Bij de brief is een artikel gevoegd van de in Nederland gevestigde Franse journalist Sylvain Ephimenco in *La Libération* van 24 december 1988.

Ter verduidelijking vat ik de lotgevallen van Bosio en zijn bedrijf samen. Daarbij put ik niet alleen uit gegevens en documenten uit het dossier van de Commissie voor de verzoekschriften (waaronder brieven van zijn advocaat Meijer), maar ook uit een brief van 25 juni 1992 van de Bijzondere commissie van onderzoek in de zaak-B aan de Voorzitter van de Tweede Kamer.³ Bosio heeft medio 1981 bij het ministerie van Economische Zaken om een starterskrediet gevraagd voor zijn op 14 januari 1981 in Arnhem begonnen bedrijf met de naam Russel Air Conditioning Inc. Dit bedrijf zou airconditioningapparatuur voor de inbouw in personenauto's gaan vervaardigen. Anders dan nu het geval is, behoorde air conditioning bij de meeste auto's niet tot de standaarduitrusting. Amerikaanse auto's en enkele auto's uit de hogere prijsklassen hadden dat wel, de andere hadden niet meer dan verwarming en ventilatie. Bosio zag voor inbouwpakketten voor air conditioning een grote exportmarkt, vooral in het Midden Oosten. Het krediet werd geweigerd.

Op 17 maart 1982 dient Bosio bij de minister van Economische Zaken – in die tijd Jan Terlouw in het tweede kabinet-Van Agt – een aanvraag in om een overbruggings- en vermogensversterkingskrediet voor het bedrijf Russel Air Conditioning Inc. Op het ministerie is niet de minister zelf politiek verantwoordelijk voor deze vorm van kredietgaranties. Die verantwoordelijkheid berust bij staatssecretaris Piet van Zeil. Bosio motiveert zijn aanvraag onder andere door erop te wijzen dat de Gelderse Ontwikkelingsmaatschappij, de Rijksnijverheidsdienst, de Kamer van Koophandel en Fabrieken en banken door een lakse houding ertoe hadden bijgedragen dat Russel Air Conditioning Inc. failliet dreigde te gaan. Persoonlijk was Bosio al op 23 december 1981 in staat van faillissement verklaard.

Naast deze aanvraag loopt er ook een aanvraag voor een overbruggings- en vermogensversterkingskrediet, dat in overeenstemming met de desbetreffende regeling van de zijde van Russel Air Conditioning Inc. wordt behandeld door de bank van het bedrijf. Hoewel in enkele brieven en documenten wordt gesproken over kredietverlening door het ministerie, gaat het eigenlijk om kredietverlening door een bank onder garantie van het ministerie van Economische Zaken.

De Rijksnijverheidsdienst doet op verzoek van het ministerie een onderzoek bij het bedrijf en rapporteert daarover op 22 juni 1982. Op 30 juni 1982 wijst staatssecretaris Piet van Zeil de door de bank van Russel Air Conditioning Inc. ingediende aanvraag om een door de bank te verlenen krediet te garanderen af. Deze beslissing is in overeenstemming met het oordeel van de desbetreffende ambtelijke afdeling van het ministerie, de hoofdafdeling Financiële Aangelegenheden. Bosio blijft druk uitoefenen en dreigt politiek en pers in te

schakelen als geen garantie voor een krediet aan Russel Air Conditioning Inc. wordt verleend. Hij weet te bereiken dat in een bespreking van 25 augustus 1982, belegd door directeur-generaal Handel, Ambachten en Diensten van het ministerie George Verberg, wordt besloten een onderzoek naar de levensvatbaarheid van het bedrijf te laten instellen door het organisatieadviesbureau Berenschot. Berenschot rapporteert het plan voor Russel Air Conditioning Inc. haalbaar te achten. De hoofdafdeling Financiële Aangelegenheden blijft echter negatief adviseren. Zij stelt alternatieven voor. Eén daarvan is verkoop van de productontwikkeling aan een onderneming die al de outillage heeft om het product te vervaardigen. Bosio zou dan bij die onderneming als verkoper en adviseur in dienst moeten treden. Directeur-generaal Verberg neemt dit voorstel niet over. De beslissing ligt dan bij de staatssecretaris.

Op 25 oktober 1982 – het zijn de nadagen van het derde kabinet-Van Agt – besluit staatssecretaris Van Zeil op basis van een advies van de directeur-generaal Handel Ambachten en Diensten een garantie voor een krediet van 650.000 gulden (in 2016 te vergelijken met 573.000 euro) te verlenen. Later zal het ministerie voor de positieve beslissing verwijzen naar de bevindingen van Berenschot. Het bedrag ligt boven het gemiddelde van dit soort bedrijfskredieten. Omdat Russel Air Conditioning Inc. niet voldoet aan de in de Kredietbeschikking midden- en kleinbedrijf 1976 voorgeschreven eigenvermogensnorm, moet de staatssecretaris een beroep doen op artikel 23 van deze beschikking, dat hem in bijzondere gevallen toestaat af te wijken van de bepalingen van de beschikking.

De verklaring voor de ruimhartigheid van de staatssecretaris en de directeur-generaal die hem adviseerde, is volgens de ambtenaren die daarover in 1992 worden geraadpleegd, dat het aantal werklozen in die tijd met tien- tot twaalfduizend personen per maand opliep. Het ministerie poogde met man en macht, en vooral veel geld, werkgelegenheid te behouden. In diezelfde periode – voorjaar 1982 – had ik als bewindvoerder van OGEM ook met George Verberg, de directeur-generaal Handel, Ambachten en Diensten, te maken gehad en de grote zorg over de oplopende werkloosheid en de bereidheid van het ministerie om met kredietverlening werkgelegenheid te behouden, waren mij persoonlijk maar al te goed bekend. Mijn kantoorgenoot Henri Ophof en ik waren toen belast met de verkoop van de handelsdivisie van het OGEM-concern, bestaande uit R.S. Stokvis & Zonen en de Nieuwe Afrikaansche Handels-Vennootschap. Bij monde van George Verberg drong het ministerie van Economische Zaken als het ware een subsidie van 25 miljoen gulden op. Voor het ministerie speelde daarbij het grote belang van het behoud van de werkgelegenheid bij de te verkopen ondernemingen. Henri en ik hadden helemaal niet om financiële steun gevraagd en bleken die ook niet nodig te hebben om de transactie tot een goed eind te brengen en de werkgelegenheid van de ondernemingen te behouden (zie hoofdstuk 5A). Ik vermoed dat bij het ministerie van Economische Zaken tevens een rol heeft gespeeld dat het de primaire verantwoordelijkheid voor de werkgelegenheid kort tevoren was kwijtgeraakt aan het ministerie van Sociale Zaken. Bij de formatie van het tweede kabinet-Van Agt in 1981 moest oud-premier Den Uyl

genoegen nemen met het viceminister-presidentschap. Daarnaast werd hij minister van Sociale Zaken. Dat departement moest echter eerst worden opgewaardeerd tot een soort superministerie. Den Uyl moest de verantwoordelijkheid voor de werkgelegenheid krijgen en zou een banenplan presenteren. Het ministerie kreeg de naam Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Economische Zaken beheerde echter nog allerlei subsidieregelingen met een bijbehorend budget en bleef zich hiermee ook voor de werkgelegenheid inzetten. Bij het constituerend beraad op 4 november 1982, dat leidde tot het eerste kabinet-Lubbers, heeft Gijs van Aardenne nog een poging gewaagd de primaire verantwoordelijkheid voor de werkgelegenheid terug te brengen naar Economische Zaken. Lubbers, die nauw met Jan de Koning, de beoogd minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, had samengewerkt en hem als zijn vertrouwensman beschouwde, wees dit voorstel af. De frustratie over het verlies van dit belangrijke beleidsterrein bleef.

Aan de kredietgarantie voor Bosio's bedrijf worden wel voorwaarden verbonden. Russel Air Conditioning Inc. is als onderneming naar buitenlands recht ongeschikt als onderneming waarvoor een kredietgarantie wordt verleend. Bosio zelf is failliet. Het te garanderen krediet moet dus aan een onderneming naar Nederlands recht worden verleend. Bosio moet zijn bedrijf en zijn kennis inbrengen in een besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid (BV). Van die vennootschap kan Bosio wegens zijn faillissement niet zelf de aandeelhouder zijn, maar wel de directeur. De vennootschap die het bedrijf van Bosio onder directie van Bosio gaat voortzetten, wordt de al bestaande Brandstofcentrum Apeldoorn BV Dit was een zogeheten lege BV In die tijd was handel in lege BV's een gebruikelijk fenomeen. Een startende ondernemer kon zich de oprichtingskosten van een besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid besparen door de aandelen te kopen van een dergelijke vennootschap die geen bedrijf meer uitoefende. Soms hadden deze lege BV's nog oude verliezen, die in geval van winst van de nieuwe onderneming verrekend konden worden, wat tot besparing van vennootschapsbelasting leidde. Handel in lege BV's was aldus vaak een lucratieve aangelegenheid.

Omdat Bosio door zijn faillissement niet zelf de aandelen van Brandstofcentrum Apeldoorn kan kopen, moet hij iemand bereid vinden dit te doen. De secretaris van de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Noordoost Gelderland te Zutphen, Aart van der Houwen, koopt na verkregen goedkeuring door het bestuur van de Kamer op 11 november 1982 voor 2500 gulden de aandelen van Brandstofcentrum Apeldoorn BV Van der Houwen betaalt ook de notariskosten ad 100 gulden. De volgende dag treden de directeur en de commissaris van die vennootschap af en wordt Bosio benoemd tot directeur. Op 19 november komen Van der Houwen en Bosio overeen dat Bosio na beëindiging van zijn faillissement het recht krijgt de aandelen te kopen voor het door Van der Houwen in totaal betaalde bedrag van 2600 gulden, te vermeerderen met 1% per maand van 12 november 1982 af.

Een tweede voorwaarde is dat er een regeringsbegeleider op de bedrijfsvoering toeziet en daarover aan het ministerie rapporteert. Berenschot levert eerst het profiel voor deze

regeringsbegeleider en vervolgens ook de persoon, G.J.B. Belderbos. Belderbos is afkomstig van een aan Berenschot gelieerde onderneming.

Volgens het adres van Bosio's advocaat van 6 januari 1989 kan de feitelijke start van de onderneming pas in december 1982 plaatsvinden. Bosio krijgt voor zijn onderneming van Van der Houwen een kamertje in de Kamer van Koophandel te Zutphen. Bedrijfsruimte voor de productie is er niet. De regeringsbegeleider rapporteert maandelijks aan het ministerie van Economische Zaken. Begin april 1983 ontvangt Brandstofcentrum Apeldoorn de tweede tranche van het door het ministerie gegarandeerde bankkrediet. Daarna rapporteert Belderbos dat er geen airconditioningapparaten worden verkocht of geproduceerd. Bosio stelt daartegenover dat de regeringsbegeleider zelf had bepaald dat er pas geproduceerd mocht worden als er orders waren. Bosio reist in een geleasede auto gedurende een half jaar meer dan 60.000 kilometer door Europa, zonder dat er één order wordt geplaatst. Evenmin wordt de productie opgezet.

In mei 1983 heeft Bosio nog steeds geen vorderingen gemaakt. Bosio huurt begin juli een fabriekshal in Papendrecht, koopt tweedehands productiemachines en sluit een overeenkomst met een cateraar, die de bedrijfskantine moet gaan exploiteren. Deze buiten medeweten van Van der Houwen en Belderbos ondernomen acties zijn voor de bankier en het ministerie aanleiding om in augustus 1983 het krediet op te zeggen. Op 16 september 1983 ontslaat de aandeelhouder van Brandstofcentrum Apeldoorn (Van der Houwen) Bosio onder aanvoering van vier gronden: de opzegging van het bankkrediet, het maken van een reis naar Amerika die hij niet had gemeld, het verrichten van nevenactiviteiten en het uitblijven van orders.

Ten tijde dat het krediet opgezegd dreigt te worden, beschuldigt Bosio de regeringsbegeleider ervan de onderneming Brandstofcentrum Apeldoorn te gebruiken voor internationale wapenhandel en handel in diamanten. Ook zou Belderbos volgens Bosio naast de met Economische Zaken afgesproken beloning ten laste van de onderneming nog een zwarte beloning verlangd hebben. Van der Houwen heeft hierover op 2 oktober 1989 in een uitvoerig exposé aan de Commissie voor de verzoekschriften geschreven:

Bosio ontpopte zich in die tijd [augustus en september 1983] als een ziekelijke fantast, die iedereen die de kwestie nuchter beschouwde, van alles beschuldigde. Hij spuide een geraffineerd mengsel van fictie en werkelijkheid, waarbij alle gif in de fictie zat, en geen enkele beschuldiging met de werkelijkheid te maken had.

Van der Houwen schrijft ook als aandeelhouder Belderbos te hebben gevraagd naar de tegen hem geuite beschuldigingen. Belderbos heeft daarop in een brief van 26 september 1983 alle beschuldigingen gemotiveerd tegengesproken. De commissie heeft daarover met Belderbos nooit kunnen spreken. Hij is op 28 april 1985 overleden.

Bosio wendt zich in mei 1983 tot het Tweede Kamerlid Wijnie Jabaaij (PvdA). Ze brengt

hem, aldus het adres van 6 januari 1989, in contact met J. Starrenburg, die goed ingevoerd zou zijn bij de plaatsvervangend directeur-generaal Handel, Ambachten en Diensten, J. van Tilburg, en Piet van Zeil, die in het op 4 november 1982 aangetreden kabinet-Lubbers I zijn functie van staatssecretaris van Economische Zaken heeft behouden.

Op 19 september 1983 vindt door Jabaaijs bemiddeling een bespreking plaats met Van Zeil en Van Tilburg. Besloten wordt dat Bosio verder met Starrenburg in zee zal gaan en dat dan de kredietverlening wordt hervat. Meijer zal deze bijeenkomst later kwalificeren als een komedie die erop gericht was Bosio een stap terug te laten doen en de onderneming in handen te spelen van Starrenburg. Tussen 22 september en 18 oktober 1983 volgen nog drie tranches van het garantiekrediet tot een totaalbedrag van 340.000 gulden. Starrenburg koopt dan de aandelen Brandstofcentrum Apeldoorn van Van der Houwen. Bosio, die een optie op die aandelen had, heeft al op 26 juli 1983 een op de akte van optieverlening geschreven verklaring ondertekend dat hij akkoord ging met de overdracht van de aandelen aan Starrenburg. De onderneming verandert haar naam in Stairco Engineering. In deze naam zijn elementen herkenbaar van de naam van de aandeelhouder en van het product dat vervaardigd en verkocht moet gaan worden.

Belderbos, die zijn taak als regeringsbegeleider wegens gebrek aan vertrouwen in de onderneming in juli heeft neergelegd, wordt op 8 december als zodanig opgevolgd door G. Verhoeven. Het ministerie en de bank zetten de gegarandeerde kredietverlening aan Stairco Engineering voort.

Productie en verkoop van airconditioningapparatuur blijven uit. Op 8 mei 1985 wordt Stairco Engineering in staat van faillissement verklaard. De verleende kredieten zijn dan opgelopen tot 2,3 miljoen gulden (zo'n 1,87 miljoen euro in 2016) en verspeeld.

In zijn adres van 6 januari 1989 vermeldt mr. Meijer wel dat regeringswaarnemer Belderbos zich met wapenhandel en handel in diamanten zou hebben beziggehouden, maar hij schrijft daarover zelf:

Harde bewijzen voor de aard van de betrokkenheid bij wapenhandel van de door Economische Zaken aan de heer Bosio toegewezen begeleider ontbreken vooralsnog. Hetzelfde geldt voor de betrokkenheid daarbij c.q. de wetenschap daarvan van het ministerie.

Meijer voegt hier nog aan toe dat ook het causaal verband tussen de vermoede wapenhandel en het 'onvoldoende welslagen' van het bedrijf niet te bewijzen is. Ephimenco daarentegen schrijft in het al genoemde artikel in *La Libération* dat de Nederlandse regering zich bedient van een Franse ondernemer om wapenhandel te bedekken.

Meijer stuurt ter aanvulling op 14 februari 1989 nog een tweede artikel van Ephimenco, verschenen in *La Libération* van 4 februari 1989. Daarin schrijft hij over een partij wapens en marihuana die op 29 oktober 1985 in de haven van Antwerpen in beslag waren genomen. Bosio had de ontvanger moeten zijn, maar hij had niets besteld en wist van niets. De naam

van zijn onderneming zou voor dit transport zijn gebruikt door de geheime diensten van Nederland, België en Amerika. Zoals al vermeld, had Meijer in zijn verzoekschrift slechts geschreven dat in november 1985 de naam van het Brandstofcentrum door drugsdealers was gebruikt om een lading met daarin verborgen honderden kilo's marihuana in Antwerpen ingeklaard te krijgen. Bosio, aldus Meijer, die daarbij – geheel zijns ondanks – betrokken dreigde te worden, had daarvan spontaan en onmiddellijk bij de politie in Arnhem en Antwerpen melding gemaakt. Bosio ziet daarin bevestiging van zijn vermoeden dat het bedrijf werd gebruikt om illegale handel af te dekken.

Ik voeg hieraan nog toe dat de vermelding in het verzoekschrift van Brandstofcentrum Apeldoorn als de beoogde ontvanger van de partij waarin de marihuana was verborgen, op een misverstand bij Meijer moet hebben berust. Het Brandstofcentrum Apeldoorn heette in november 1985 al twee jaar Stairco Engineering en was al sinds 8 mei 1985 failliet. Later zal blijken dat Bosio had ingestemd dat Russel Inc. Handelsgesellschaft in Kleef – een onderneming of handelsnaam van Bosio – de ontvanger zou zijn van een lading kokosnoten uit Ghana waarin de marihuana was verborgen.

De behandeling van het verzoekschrift

Wanneer ik op 19 oktober 1989 als plaatsvervangend lid van de Commissie voor de verzoekschriften in het spel kom, heeft de commissie al veel inlichtingen vergaard. Het ministerie van Economische Zaken heeft bij brief van 20 april 1989 uitvoerig op de grieven van Bosio gereageerd. De raadsman van Bosio heeft tot 5 juni de tijd gekregen op de brief van het ministerie te antwoorden, maar heeft meer tijd nodig gehad. Zijn reactie kwam op 13 juni. Hierop heeft het ministerie weer geantwoord op 14 augustus. Op 29 september reageerde Bosio's raadsman hier weer op. Hij vroeg toen of de commissie hem en Bosio wilde horen.

Op 19 oktober stelt de commissie vast dat sommige mededelingen van het ministerie niet overeenstemmen met schriftelijke getuigenverklaringen. De griffier heeft zich afgevraagd of de commissie wel voldoende geëquipeerd is om de zaak te onderzoeken en suggereert de commissie om aan te sturen op een parlementaire enquête. De commissie vindt dit een te zwaar middel en besluit de Kamer om enige tijdelijke uitbreiding van de ondersteuning te vragen.

Dit is dus de stand van zaken op het moment dat ik de vergaderingen van de commissie ga bijwonen en het verzoek van Rob Meijer had ontvangen om mij met de kwestie en de door hem gevraagde verhoren bezig te houden. De klacht van Bosio stond op de lijst van aanhangige verzoekschriften omschreven als 'handelwijze bij het verstrekken van kredieten door Min. Ec. Za.'. Op het eerste gezicht ging het blijkbaar om een kwestie die het ministerie van Economische Zaken betrof. Ik had zelf uit mijn ministerstijd geen herinnering aan een zaak-Bosio en de naam zei mij ook niets.

De commissie vergadert maar een keer per maand. In de tussentijd wordt wel onderzoek verricht door de staf en de resultaten daarvan worden dan in de volgende vergadering besproken. Op 15 maart 1990 komt de commissie tot de conclusie dat er te veel onduidelikheden zijn om tot een beslissing te komen of de kwestie wel tot de competentie van de commissie hoort. Is er geen sprake van een geschil tussen Bosio en het ministerie, dat aan de rechter voorgelegd kan worden? Moet hij, als hij een schadevergoeding wil, daarover maar gaan procederen? In dat geval is er voor de commissie geen taak. Als Bosio meent dat er iemand strafrechtelijk vervolgd moet worden voor de marihuana-smokkel, had hij zijn beklag bij het gerechtshof kunnen doen over de niet-vervolgging.

De commissie besluit tot een gesprek met de raadsman van Bosio. Dit vindt plaats op 21 maart 1990. Aan dat gesprek nemen van de zijde van de commissie deel de voorzitter, Hans Dijkstal, Tom Vreugdenhil en ik. Vreugdenhil is van huis uit belastingjurist en is werkzaam geweest als belastingadviseur, onder andere bij Price Waterhouse. Het gesprek wordt opgenomen en wordt woordelijk uitgewerkt. Meijer krijgt nog eens de gelegenheid uitvoerig uiteen te zetten wat de grieven zijn en wat hij van de commissie verwacht. Wij zetten van onze kant uiteen dat de commissie blijft steken in het feitenonderzoek. De gang van zaken is dat eerst onderzoek wordt gedaan naar de feiten. Zodra daarin volledig inzicht bestaat, trekt de commissie haar conclusies. In dit geval komt de commissie hier niet aan toe, mede doordat de door Bosio's raadsman als feiten aangevoerde stellingen, ook volgens hem zelf, niet gestaafd kunnen worden. Is het niet beter dat Meijer voor zijn cliënt een voorlopig getuigenverhoor bij de rechtbank aanvraagt? De rechter-commissaris kan getuigen onder ede horen. De commissie kan dat niet. Ook wordt voorgesteld dat Bosio, als hij van mening is dat hij niet behoorlijk is behandeld, een klacht indient bij de Nationale ombudsman. Dit blijkt hij al gedaan te hebben, maar de klacht is afgewezen.

Ook de in Antwerpen in beslag genomen container komt aan de orde. De vraag is of er wel sprake is van betrokkenheid van Nederland. De container is in Antwerpen aangekomen en daar in beslag genomen nadat de aanwezigheid van verboden verdovende middelen was geconstateerd. De bestemming was Kleef in Duitsland en de onderneming aldaar was niet Brandstofcentrum Apeldoorn of Stairco Engineering, maar Russel Inc. Handelsgesellschaft. Dit was een Duits bedrijf dat toebehoorde aan Bosio.

Vreugdenhil vraagt waarom Bosio in Arnhem aangifte heeft willen doen, en niet in Kleef, waar de container naartoe had gemoeten. Al met al rijst de vraag of het verzoekschrift van Bosio ertoe kan leiden dat de commissie de Kamer een aanbeveling doet om een Nederlandse bewindspersoon of autoriteit iets te verzoeken of op te dragen. Uiteindelijk geven wij Meijer in overweging de feiten door een voorlopig getuigenverhoor te laten vaststellen en dan opnieuw te bezien of er aanleiding is voor een civiele procedure of voor een verzoek aan ons.

Naar aanleiding van het woordelijk verslag, dat Meijer ook aan Ephimenco heeft gestuurd, ontvangt de commissie op 13 april een brief van Ephimenco waarin hij de Nederland-

se politie verwijt niets gedaan te hebben aan de smokkel van verdovende middelen, waarbij een Nederlander en een Nederlandse ingezetene zijn betrokken. De politie in Arnhem heeft onrechtmatig gehandeld door geen proces-verbaal te willen opmaken en de voormalige minister van Justitie en de procureur-generaal te Arnhem hebben daartegen ten onrechte niets ondernomen.

Uitbreiding van de klacht

Op 25 april schrijft Meijer dat hij meent dat de rechtbank geen voorlopig getuigenverhoor zal bevelen als de Staat, zoals hij verwacht, hiertegen bezwaar zal maken. Hij vindt het de taak van de commissie de waarheid te achterhalen. In de commissievergadering van 31 mei komen we tot de conclusie dat Meijer goede argumenten heeft om de weg van voorlopige getuigenverhoren niet te bewandelen. We besluiten ambtenaren van Economische Zaken te horen en opnieuw aan de minister van Justitie om opheldering te vragen. Door de brieven van Ephimenco en Meijer van april 1990 wordt duidelijk dat het gebruik van Bosio's onderneming als dekmantel voor illegale handel door drugsdealers een tweede onderwerp van onderzoek gaat worden, naast de bekritiseerde kredietgarantie door het ministerie van Economische Zaken en het optreden van Belderbos en Starrenburg. In het verzoekschrift van 6 januari 1989 was slechts vermeld:

In het kader van het 'cover-up' vermoeden [de wapen- en diamanthandel door Belderbos] verdient nog vermelding dat in november 1985 de naam van het Brandstofcentrum door drugsdealers is gebruikt om een lading met daarin verborgen honderden kilo's marihuana in Antwerpen ingeklaard te krijgen.

Aanvankelijk waren het transport van verdovende middelen en het gebruik van een handelsnaam van Bosio – in werkelijkheid dus niet Brandstofcentrum Apeldoorn, maar Russel Inc. Handelsgesellschaft in Kleef – naar de indruk van de commissie slechts vermeld als ondersteuning van het vermoeden van Bosio dat Belderbos het bedrijf gebruikte als dekmantel voor allerlei illegale handel. Nu wordt het een zelfstandige grief en een apart onderwerp van onderzoek.

Nu mede door de brieven van Ephimenco en Meijer duidelijk is dat de commissie zich niet langer alleen moet bezighouden met een klacht over de handelwijze van de voormalige staatssecretaris van Economische Zaken, maar ook over de politie in Arnhem, overleg ik binnen de commissie over mijn terugtrekking uit deze zaak. Ik was weliswaar niet verantwoordelijk geweest voor de gemeentepolitie in Arnhem, maar het betreft wel de aangifte van een strafbaar feit en voor de strafrechtelijke taak van de politie had ik in 1985 wel verantwoordelijkheid gedragen. Met de voorzitter, Tom Vreugdenhil en uiteraard de griffier, Gerard Ploos van Amstel, ken ik het dossier vermoedelijk het beste en er was het uitdrukkelijk

verzoek van Bosio's advocaat, Meijer, om mij met de zaak bezig te houden. Daarom pleegt de voorzitter ook overleg met Meijer over mijn terugtrekking. Meijer acht het gewenst dat ik mij met het onderzoek blijf bezighouden. En dat gebeurt.

De toedracht van de marihuanazaak wordt dan nader uit de doeken gedaan. Bosio zou in mei 1985 benaderd zijn door één van de verkopers van Stairco Engineering, zekere Parisius, met de vraag of hij het Duitse adres van Russel Air Conditioning Inc. in Kleef mocht gebruiken als ontvangstadres van een partij kokosnoten uit Ghana die naar de haven van Rotterdam is of zal worden verscheept. Bosio stemt toe, mede vanwege de vergoeding die hem hiervoor in het vooruitzicht wordt gesteld. Wegens een staking in de Rotterdamse haven wijkt het schip uit naar Antwerpen. Daar wordt de container met kokosnoten op 28 oktober 1985 door de douane in beslag genomen nadat gebleken is dat zich behalve kokosnoten ook een lading marihuana in de container bevindt.

Bosio zegt op 4 november 1985, zodra hem de illegale lading ter ore was gekomen, aangifte te hebben gedaan bij de gemeentepolitie in Arnhem. Het ministerie van Economische Zaken had al in zijn brief van 20 april 1989 als reactie op de hierboven vermelde passage over het gebruik van de naam van Bosio's onderneming door drugsdealers bericht dat de minister van Justitie had meegedeeld dat uit een ter zake ingesteld onderzoek niet is kunnen blijken dat de heer Bosio zich reeds in 1985 tot de politie of het Openbaar Ministerie in Arnhem heeft gewend in verband met drugs- dan wel wapensmokkel. De commissie besluit nu om rechtstreeks aan de minister van Justitie om inlichtingen te vragen.

De data van 28 oktober en 4 november 1985 waren tijdens het onderzoek door de commissie aanvankelijk nog niet zo concreet vermeld als ik hierboven heb gedaan. Die concretisering en de daaruit blijkende tijdsvolgorde worden pas in een later stadium duidelijk. In verband met die tijdsvolgorde vermeld ik voor alle duidelijkheid dat ik de minister van Justitie was die bedoeld is in de brief van 10 april 1989, en dat de minister van Justitie aan wie de commissie nu inlichtingen vraagt mijn opvolger, Ernst Hirsch Ballin, is. De inlichtingen die de commissie krijgt van zowel de minister van Economische Zaken over de kredietgarantie als van de minister van Justitie over de aangifte bij de politie, geven opnieuw aanleiding tot verder doorvragen.

Op 13 september hoort de commissie W. de Boer van het ministerie van Economische Zaken en Van der Houwen. De Boer was van de ambtenaren die bij het gesprek van 25 augustus 1982 aanwezig waren geweest, de enige die nu nog in dienst van het ministerie was. Hij was nu directeur-generaal. Van der Houwen was een actief VVD-lid en had als zodanig zitting in Provinciale Staten van Gelderland. Ik kende hem van naam uit de tijd dat ik lid was van het dagelijks bestuur van de VVD, maar had geen bijzondere contacten met hem onderhouden. Als algemeen secretaris van de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Noordoost Gelderland had hij inzicht in zogeheten lege BV's, waarvan het Brandstofcentrum Apeldoorn er één was.

De commissie heeft niet vastgesteld dat er bij de verwerving van de aandelen, waarvoor

het bestuur van de Kamer toestemming had gegeven, iets onregelmatig of onoorbaars was gebeurd. Van der Houwen was bij de inspanningen om de werkgelegenheid te bevorderen wel vaker ingeschakeld als intermediair om aandelen in lege BV's te verwerven. Later had de Kamer hiervoor een stichting in het leven geroepen. Het stond wel vast dat de productie en de verkoop van de airconditioningapparaten voor inbouw in personenauto's geen van beide op gang waren gekomen. Ook werd geen enkele bevestiging gekregen dat Belderbos, inmiddels overleden, in Brandstofcentrum Apeldoorn andere activiteiten had ontwikkeld dan van hem als regeringsbegeleider werden verwacht.

De informatie over de beslissing tot kredietgarantie van 25 oktober 1982 en de verhoging daarvan tot 2,3 miljoen gulden blijft lacuneus. Wel wordt duidelijk dat Bosio in de ogen van het ministerie van Economische Zaken grote druk wist uit te oefenen. Hoe dat gebeurde wordt niet duidelijk. Bosio's eigen raadsman heeft in zijn exposé van 6 januari 1989 wel een tipje van de sluier opgelicht door te vermelden: 'Niet onvermeld mag blijven dat bij het optreden van de heer Bosio zelf jegens de door hem benaderde autoriteiten meermalen de grenzen van het fatsoen zijn overschreden.' Vermoedelijk doelt Meijer hierbij op het verhaal dat Bosio zou zijn doorgedrongen in de Kamer van Piet van Zeil, hem daar was aangevlogen en met een asbak had gegoooid. Aanhangers van complottheorieën over de zaak-Bosio zien in dit voorval en het uitblijven van aangifte tegen Bosio wegens geweldpleging, een ondersteuning van hun stelling dat de staatssecretaris iets te verzwijgen had.

Over de aangifte van het marihuanatransport uit Ghana schrijft minister Hirsch Ballin van Justitie uiteindelijk op 7 februari 1991 aan de commissie dat de gemeentepolitie te Arnhem van de door Bosio beoogde aangifte geen proces-verbaal heeft opgemaakt, omdat Bosio vreesde voor represailles. Daarom is hij als informant beschouwd en is de informatie die de politie van Bosio had verkregen, opgenomen in een dossier van de Criminele Inlichtingendienst (CID) van de politie. Ook heeft de politie deze informatie doorgegeven aan de Centrale Recherche Informatiedienst (CRI) in Den Haag. Deze heeft de informatie ter kennis gebracht van de Belgische autoriteiten, waarna in de haven van Antwerpen beslag is gelegd op de container. In België heeft geen strafrechtelijke vervolging plaatsgevonden.

Hiermee lijkt de kwestie van de container en de betrokkenheid van de Nederlandse politie voldoende duidelijk te zijn. Ik moet wel toegeven dat de commissie en ik na ontvangst van die brief niet scherp genoeg zijn geweest. Vergelijking van de door de minister vermelde volgorde van de gebeurtenissen met de data in ons dossier zou aan het licht hebben moeten brengen dat het beslag in Antwerpen op 28 oktober voorafgegaan was aan het onderhoud van Bosio met de politie te Arnhem op 4 november. Vermoedelijk waren wij tevreden dat de minister na herhaald navragen nu met een duidelijk andere lezing was gekomen, die in elk geval bevestigde dat Bosio zich met de politie in Arnhem had verstaan. Dit was een nieuw gegeven. Ook werd hierdoor verklaard waarom Bosio dacht dat hij aangifte had gedaan, een mededeling die tot nog toe was tegengesproken. De vraag waarom de Belgische autoriteiten uiteindelijk niet tot vervolging zijn overgegaan, lag buiten het werkkterrein van de commissie.

Als Bosio in Nederland vervolging had gewild van Parisius of een ander die volgens hem betrokken was bij de verscheping van de container naar het door hem beschikbaar gestelde adres in Duitsland, had Bosio of zijn advocaat krachtens artikel 12 van het Wetboek van Strafvordering beklag wegens niet-vervolging kunnen doen bij het gerechtshof. De commissie beoordeelt geen klachten in gevallen waarin de klager een beroep op de rechter heeft of gehad heeft.

Na ontvangst van deze brief van de minister van Justitie bespreekt de commissie bij monde van haar voorzitter met de advocaat van Bosio dat deze voor zijn grieven tegen het ministerie van Economische Zaken een civiele procedure bij de bevoegde rechter had kunnen voeren. Ook tegen de niet-vervolging van Parisius staat beroep op de rechter open. In beide gevallen pleegt de commissie aan de Kamer voor te stellen niet verder in de zaak te treden.

Ik moet bekennen dat ik me veel details van de werkzaamheden in de commissie niet meer herinner, vermoedelijk mede omdat ik mij er destijds niet van bewust was dat de zaak nog een uitgebreid vervolg zou krijgen. Ook deze zaak werd, net als alle andere zaken die de Commissies voor de verzoekschriften van de beide Kamers behandelden, consciëntieus onderzocht. Daarbij speelden de voorzitter, Hans Dijkstal, en de griffier, die de rapporteurs instrueerde, een belangrijke rol. Griffier Ploos van Amstel had in de periode van 1989 tot 1991, toen dit onderzoek speelde, al een zeer langdurige ervaring.

Conclusies en verslag van de Commissie voor de verzoekschriften

De commissie kwam op 18 april 1991 tot een aantal conclusies die zij neerlegde in haar verslag van die datum.⁴ Bosio heeft de brief met de klacht ingediend op 6 januari 1989; er vindt eerst ambtelijk onderzoek plaats. De periode waarin de commissie zich na de schriftelijke voorbereiding – met tussenpozen – actief met de zaak bezighoudt is anderhalf jaar. De commissie stelt vast dat de gevraagde kredietgarantie eerst was afgewezen en dat de administratie van het ministerie van Economische Zaken door leemten geen inzicht bood in de gronden waarop de staatssecretaris vervolgens alsnog tot de gevraagde kredietgarantie had besloten. De commissie concludeert dat er niet voldoende redenen waren om verlening van kredietgarantie te rechtvaardigen. Ten aanzien van de door Bosio gestelde aangifte van de smokkel van marihuana en het vervolg dat de politie daarop heeft gegeven, concludeert de commissie op grond van de brief van de minister van Justitie van 7 februari 1991:

dat [...] is gebleken dat aan adressants mededelingen wel aandacht is geschonken en dat deze ter kennis zijn gebracht van de Centrale Recherche Informatiedienst (CRI), die fungeert als Nederlands bureau van de internationale politiële organisatie Interpol; dat de aan de CRI verstrekte inlichtingen hebben geleid tot inbeslagneming van een partij verdovende middelen door Belgische politieambtenaren, maar niet tot een vervolging door de Belgische justitiële autoriteiten;

dat de Kamer ten aanzien van het beleid van vreemde autoriteiten geen taak heeft.

Hierna volgt de bij afwijzing van het verzoek gebruikelijke zin dat de commissie van oordeel is dat er voor de Kamer op grond van de beschikbare gegevens geen aanleiding is verder in deze zaak te treden. De lengte van het verslag is omgekeerd evenredig aan de duur van de voorbereiding en de omvang van het onderliggende dossier.

De Tweede Kamer beraadslaagt over het verslag

Het verslag wordt in de Tweede Kamer behandeld op 30 mei 1991. Peter Lankhorst van GroenLinks laat het verslag niet zonder meer passeren. Hij heeft het dossier grondig bestudeerd. De zaak heeft, zo zegt hij, een heel lange voorgeschiedenis. Er zijn vele fantastische complottheorieën aan de zaak gekoppeld. Hij en zijn fractie hebben geen overtuigende aanwijzingen voor de waarheid van deze theorieën. Maar er resteren te veel vragen om te kunnen zeggen dat het allemaal een storm in een glas water is. Hij noemt het oordeel van de commissie over het ministerie van Economische Zaken hard en duidelijk, maar vindt dat de commissie vervolgens niet had mogen volstaan met aan de Kamer voor te stellen de zaak als afgedaan te beschouwen. Waarom heeft de commissie niet voorgesteld de subsidieverlening door het ministerie van Economische Zaken nader te laten onderzoeken door de vaste commissie voor Economische Zaken? Daartoe was volgens hem te meer aanleiding nu zich in 1975 een soortgelijk geval heeft voorgedaan. Ook toen was sprake van onzorgvuldige besteding van verleende subsidies en in die zaak duiken ook de namen van Belderbos en Verhoeven als regeringswaarnemers op. Waarom heeft de commissie die zaak, die haar bekend was, niet in haar onderzoek betrokken? In de tweede plaats is er de mysterieuze zaak van de container met verdovende middelen. De commissie had die kwestie buiten beschouwing kunnen laten, omdat de klacht oorspronkelijk alleen de kredietgarantie betrof. Maar de commissie heeft dat niet gedaan en wel bepaalde conclusies getrokken. De fractie van GroenLinks betwijfelt of die conclusies juist zijn. Ook daarom laat de fractie het verslag niet zonder meer passeren. Lankhorst signaleert tegenstrijdigheden en onjuistheden in verklaringen van verschillende bewindslieden. De commissie had hierop moeten reageren. Op 20 april 1989 heeft minister De Korte (VVD) van Economische Zaken aan de commissie geschreven dat hem door de minister van Justitie was meegedeeld dat niet is gebleken dat de heer B. zich reeds in 1985 tot de politie of het Openbaar Ministerie in Arnhem had gewend in verband met drugs- dan wel wapensmokkel. Op 12 januari 1990 heeft minister (Koos) Andriessen (CDA) van Economische Zaken aan de commissie geschreven:

Schriftelijke verklaringen van de Belgische justitie en politie in deze zaak zijn mij niet bekend. [...]. Wel wil ik er hier voor alle duidelijkheid nog op wijzen dat dezerzijds

nooit meer is gesteld dan dat door de heer B. volstrekt onvoldoende bewijs is aangevoerd om het bestaan van een drugsaffaire aannemelijk te doen zijn.

De CRI heeft ontkend dat de zaak bij hem is aangemeld. Met dat alles is toch in strijd dat de minister van Justitie, Hirsch Ballin, in zijn brief van 7 februari 1991 verklaart dat de mededelingen die Bosio anoniem heeft gedaan aan de Arnhemse gemeentepolitie ter kennis van de CRI zijn gebracht en dat dit geleid heeft tot het beslag in Antwerpen. Een visie die de commissie in haar conclusies overneemt.

Hans Dijkstal, voorzitter van de commissie, vraagt tijd voor beraad tot een ogenblik waarop een nadere gedachtewisseling past in de agenda van de Kamer. Op 6 juni 1991 is het zover. Ik ben erbij. Dijkstal zet eerst kort de werkwijze van de commissie uiteen. Hoor en wederhoor, zo nodig in een aantal termijnen. Alle partijen, in dit geval ook de advocaat van Bosio, krijgen telkens de gelegenheid op elkaars opmerkingen en standpunten te reageren. In deze zaak waren inderdaad zeer veel vragen die beantwoord moesten worden. Dit verklaart ook dat het dossier in ruim twee jaar anderhalve meter hoog is geworden. Een tweede kenmerk van het werk van de commissie is beslotenheid ter bescherming van de vertrouwelijkheid en van de persoonlijke levenssfeer van de klager. Ik teken hierbij aan dat Bosio voortdurend is aangeduid met 'de heer B'.

De leden van de commissie kunnen in beslotenheid in alle openheid met elkaar van gedachten wisselen, maar in het openbare debat in de Kamer moet enige terughoudendheid worden betracht. Dit geldt in het bijzonder voor stukken die het stempel 'vertrouwelijk' dragen. Omdat naar aanleiding van de bevindingen van de parlementaire enquête RSV het subsidie- en garantiebeleid van het ministerie van Economische Zaken drastisch en fundamenteel is gewijzigd, is de actualiteit niet meer gediend met een nader onderzoek door de vaste commissie voor Economische Zaken naar feiten in dat beleid in 1982. Om die reden is ook geen onderzoek gedaan naar relaties met de zaak-Luyt, waarop Lankhorst heeft gedomd. Die zaak is trouwens nooit bij de commissie in onderzoek geweest. Het ging dus alleen om de zaak-Bosio. De conclusie blijft dus dat de commissie kritisch is over het garantiebeleid van de staatssecretaris van Economische Zaken in de zaak Bosio, met als eindconclusie dat de verlening van de kredietgarantie niet gerechtvaardigd was.

Over de tweede klacht zegt Dijkstal dat het de commissie niet vrijstond deze buiten beschouwing te laten op grond van het feit dat Bosio aanvankelijk zijn klacht alleen richtte tegen de staatssecretaris van Economische Zaken. Wat de door Lankhorst gesignaleerde tegenstrijdigheden betreft, antwoordt Dijkstal dat die er alleen is als de tijdsvolgorde buiten beschouwing wordt gelaten. Het was in dit geval juist zo dat de commissie de aanvankelijke antwoorden van de ministers van Economische Zaken onvoldoende achtte en daarom is blijven doorvragen. Dit leidt dan tot nadere antwoorden. Uiteindelijk was de commissie pas tevreden met de brief van de minister van Justitie van 7 februari 1991.

Hadden de ministers van Economische Zaken beter moeten weten en dus beter moeten antwoorden? Dijkstal meent van niet, denkt niet dat er kwaadwilligheid in het spel is en gaat ervan uit dat telkens op grond van de op dat ogenblik voorhanden informatie naar beste weten is geantwoord. Maar naar het oordeel van de commissie niet ten volle bevredigend. Met de brief van de minister van Justitie van 7 februari 1991 zijn echter de vragen afdoende beantwoord. Dit oordeel berust mede op een aantal in die brief vermelde details, die Dijkstal niet mag noemen omdat deze vertrouwelijk zijn. Lankhorst heeft als Kamerlid toegang tot die brief. Lankhorst heeft naar een aantal details gevraagd. Het antwoord daarop kan hij in die brief vinden en Dijkstal verwijst hem daarnaar.

Er is nog een aspect. De niet-vervolging in België valt buiten het werkkterrein van de commissie. Over niet-vervolging in Nederland staat de weg van beklag bij het gerechtshof open. Ook daar heeft de commissie geen taak.

Lankhorst komt in tweede termijn terug op de conclusies van de commissie over de leemten in de administratie van het ministerie van Economische Zaken en de niet gerechtvaardigdheid van de garantieverlening. Hij noemt deze conclusies vergaand, maar het gaat hem niet ver genoeg. In de brief van de minister van Economische Zaken van 18 februari 1990 is vermeld dat de subsidie aan Bosio onder hevige pressie is verleend. Had de commissie daarnaar geen onderzoek moeten doen? De firma Luyt liep aanvankelijk dertig jaar goed. Na het overlijden van de oorspronkelijke directeur-aandeelhouder komen op grond van een kredietgarantie voor de voortzetting van het bedrijf personen in beeld die ook betrokken zijn bij de zaak-Bosio⁵. Het gaat met het bedrijf snel bergafwaarts. Het is hem te toevallig dat in beide zaken dezelfde personen een rol hebben gespeeld. De commissie had daarnaar onderzoek moeten doen.

Wat de brief van de minister van Justitie betreft, zegt Lankhorst dat de commissie op grond daarvan concludeert dat de aangifte of anonieme tip van Bosio heeft geleid tot informatie aan de CRI, die op zijn beurt de Belgische autoriteiten heeft ingelicht. Dat heeft vervolgens geleid tot de beslaglegging. Volgens andere informatie is echter de beslaglegging in België voorafgegaan aan het bezoek van Bosio aan de politie. Ministers horen de Kamer naar waarheid in te lichten. De Kamer hoeft niet normaal te vinden dat de ene minister iets anders zegt dan de andere, ook al zit er een lange tijdsperiode tussen.

Dijkstal antwoordt dat er duidelijke conclusies zijn getrokken over het beleid bij de subsidieverlening. Er is in de commissie wel van gedachten gewisseld over de vraag of er een verband was met de zaak-Luyt en of die verder onderzocht moest worden. In die tijd werd voor verder onderzoek gedacht aan de mogelijkheid van een parlementaire enquête. De commissie kreeg extra ambtelijke ondersteuning om meer onderzoek te doen. Maar overwogen is ook dat Bosio zelf de mogelijkheid had gehad van een civiele procedure tegen de minister van Economische Zaken en dat hij die mogelijkheid niet had beproefd. Een verzoeker moet, als de weg naar de rechter openstaat, zelf beslissen of hij die weg wil

bewandelen of niet, maar als die weg openstaat of opengestaan heeft, is er voor de commissie geen taak.

Peter Lankhorst houdt zijn twijfels omdat eerst door bewindslieden is verklaard dat Bosisio de politie niet had geïnformeerd en later dat hij dat wel had gedaan en dat die informatie tot de beslaglegging in België had geleid. Nadat Dijkstal begrip toont voor de twijfels van Lankhorst, maar zegt dat de commissie daarin geen aanleiding ziet de Kamer een ander voorstel te doen, bepaalt de voorzitter de stemming op de volgende dinsdag, 11 juni 1991.

Peter Lankhorst zoekt en vraagt door

Op die dinsdag ben ik geen lid meer van de Tweede Kamer, doordat ik met ingang van die dag – 11 juni 1991 – ben benoemd verklaard tot lid van de Eerste Kamer.⁶ Voor de stemming vraagt Lankhorst het woord om uitstel van de stemming te vragen omdat hij een aantal van de bij hem gerezen vragen wil voorleggen aan de desbetreffende vaste commissies. Daartegen maakt Dijkstal bezwaar. De Commissie voor de verzoekschriften beoordeelt individuele gevallen op grond van een verzoek van een betrokkene. De vaste Kamercommissies beoordelen het beleid. De Commissie voor de verzoekschriften kan wel algemene beleidsvragen die zich bij een onderzoek voordoen, voorleggen aan een vaste commissie, maar de Kamer kan niet een aspect van vertrouwelijk onderzoek door de Commissie voor de verzoekschriften voorleggen aan een vaste commissie. Het debat wordt nu volgens het PvdA-Kamerlid Buurmeijer te ingewikkeld. De voorzitter stelt de beslissing uit tot de volgende middag en vraagt de betrokkenen nader te overleggen. Twee dagen nadien, op 13 juni, dient Peter Lankhorst een amendement⁷ in, waarin de Kamer uitspreekt

dat het gewenst is dat nader onderzoek gedaan wordt naar de totstandkoming van deze kredietgarantie en vergelijkbare kredietgaranties en naar de gang van zaken rondom de inbeslagneming van een partij verdovende middelen;
stelt aan de Kamer voor alvorens ten aanzien van dit adres te besluiten de commissie dit onderzoek te laten verrichten.

Ik vermeld dit zo uitvoerig, omdat Lankhorst nog niet bij de stemming op 18 juni maar wel later in het jaar zijn gelijk krijgt. Bij de stemming wordt het amendement verworpen met alleen de stemmen van GroenLinks en de Centrumdemocraten voor.

Lankhorst blijft verder zoeken, omdat hij het gevoel heeft dat de waarheid niet boven water is gekomen. Hij wendt zich tot de Groenen in België, die in de Senaat vragen stellen aan minister van Justitie Melchior Wathelet. Op 4 juli dient Lankhorst een serie vragen in, waaruit blijkt dat de uit België verkregen antwoorden van minister Wathelet niet overeenstemmen met de lezing van de feiten die minister Hirsch Ballin in zijn brief van 7 februari aan de Commissie voor de verzoekschriften heeft gegeven.

In juni verschijnt ook de sleutelroman *Façades* van Sylvain Ephimenco.⁸ Hij beschrijft daarin als ware gebeurtenissen de door Bosio geuite beschuldigingen aan het adres van de staatssecretaris van Economische Zaken die de kredietgarantie verleende, de wapenhandel door Belderbos en diens opvolger Verhoeven, en de door de Amerikaanse Drugs Enforcement Administration (DEA) in samenwerking met de Nederlandse politie als undercoveroperatie opgezette smokkel van marihuana op naam van Russel Inc. Handelsgesellschaft in Kleef. Hierbij zou de gewezen minister van Justitie⁹ die de marihuanasmokkel in de doofpot had gestopt, er in de Commissie voor de verzoekschriften voor gezorgd hebben dat de klachten van Bosio zonder gevolg bleven, terwijl het advocatenkantoor van Meijer in opdracht van de overheid zwijggeld zou uitbetalen. Later zal Ephimenco mij – en dan onder mijn werkelijke naam – ook in columns ervan betichten dat ik in de Commissie voor de verzoekschriften de klachten van Bosio in de doofpot had gestopt. Schrijvers van sleutelromans en columnisten schijnen gevrijwaard te zijn van de journalistieke regel van hoor en wederhoor. Bij mijn weten heb ik Ephimenco nooit gesproken. Ik moet echter voorzichtig zijn, want juist in de zaak-Bosio zijn de feiten van mijn geheugen aan het licht gekomen.

De minister van Justitie herziet zijn eerdere antwoorden

Op 14 oktober komen eindelijk de antwoorden op de vragen van 4 juli. Minister Hirsch Ballin antwoordt mede namens de minister van Economische Zaken.¹⁰ Ik geef dit antwoord vrijwel letterlijk weer. In 1985 is de Nederlandse politie door de Amerikaanse liaison-officer van de DEA via door de DEA in het buitenland ingewonnen informatie in contact gebracht met een informant (niet zijnde Bosio), die mogelijk inlichtingen zou kunnen geven over transporten van verdovende middelen naar Nederland. Van deze informant kreeg de politie de tip over het vervoer van een container met verdovende middelen per schip naar Rotterdam. In verband met een staking in de Rotterdamse haven is het schip uitgeweken naar de haven van Antwerpen. Hierop heeft de Nederlandse politie de informatie aan de douane te Antwerpen doorgegeven, waarna de container – die geadresseerd was aan een bedrijf te Kleef in Duitsland – op 28 oktober 1985 in beslag kon worden genomen. Gelet op de geldende CID-regeling en met het oog op de bescherming van de informant heeft de Nederlandse politie direct aan de Belgische autoriteiten laten weten dat de anonimiteit van de informant gewaarborgd moest te blijven. Naar de minister later is gebleken en hem door zijn Belgische ambtgenoot is meegedeeld, is aanvankelijk Bosio (op wiens handelsnaam werd vervoerd) als verdachte aangemerkt. Later is door de Belgische autoriteiten geconcludeerd dat Bosio eerder als slachtoffer dan als verdachte moest worden beschouwd. In verband met de te eerbiedigen anonimiteit van de informant is het strafrechtelijk onderzoek naar de marihuanavondst niet doorgezet. Zoals de minister eerder vertrouwelijk aan de Commissie voor de verzoekschriften heeft bericht, is hem uit informatie van de zijde van de gemeentepolitie te Arnhem bekend, dat Bosio op 4 november 1985 op het politiebureau te Arnhem is geweest. Bosio heeft

gemeld dat hem ter ore was gekomen dat in de haven van Antwerpen een container zou staan die aan een bedrijf met een (vroegere) handelsnaam van Bosio was gericht en die een hoeveelheid verdovende middelen zou bevatten. Bosio was van mening dat daarmee zijn naam werd misbruikt. Omdat Bosio te kennen gaf zich ernstig bedreigd te voelen en hij daarom zijn identiteit alsook de door hem gegeven inlichtingen afgeschermd wenste te zien, heeft de betrokken politieambtenaar geen proces-verbaal van de aangifte opgemaakt. Wel heeft deze de informatie doorgegeven aan de Centrale Recherche Informatiedienst teneinde te voorkomen dat de drugs in het verkeer zouden komen, niet wetende dat de container inmiddels reeds in beslag genomen was.

Uit nader ingesteld onderzoek in verband met antwoorden over deze kwestie van de Belgische minister van Justitie aan de Senaat is gebleken dat de inbeslagneming niet – zoals tot voor kort werd aangenomen – heeft plaatsgevonden op grond van de informatie verstrekt door Bosio, maar naar aanleiding van de eerdergenoemde tip. Het heeft helaas enige tijd gevergd om alle benodigde informatie over de onderhavige gang van zaken te vergaren. Hij hecht eraan op te merken dat deze zaak, die aanleiding gaf tot de vondst, geheel losstaat van de subsidieverlening door het ministerie van Economische Zaken aan het bedrijf van Bosio. Van een undercoveractie van de Nederlandse politie was geen sprake, evenmin als van andere betrokkenheid van de DEA. Van betrokkenheid van de CIA en van wapenhandel in deze zaak is in het geheel niet gebleken.

De aanhouder (Peter Lankhorst) wint

Tot zover de concrete inlichtingen waartoe de vragen van Lankhorst de minister noopten. De minister voegt aan de antwoorden nog de mededeling toe dat hij de Commissie voor de verzoekschriften ook heeft ingelicht, maar dat deze nadere inlichtingen zijn eerdere conclusies en die van zijn ambtgenoot van Economische Zaken onverlet laten. In het antwoord wordt Bosio nog altijd aangeduid met ‘de heer B.’, want de kwestie houdt verband met het door de Commissie voor de verzoekschriften behandelde verzoek van de heer B. Ter bescherming van de persoonlijke levenssfeer van verzoekers wordt zowel hun naam als hun woonplaats slechts met initialen aangeduid.

Het is duidelijk dat deze nadere informatie de nodige commotie veroorzaakt. De Commissie voor de verzoekschriften en daarmee de Kamer is op 20 april 1989 door mij via de minister van Economische Zaken Rudolf de Korte, die mij citeert, en door minister van Justitie Hirsch Ballin op 7 februari 1991 niet overeenkomstig de werkelijke feiten ingelicht. Dat de huidige ministers van Justitie en van Economische Zaken toch de eerdere conclusies handhaven, werkt niet bepaald apaiserend. Lankhorst vraagt een interpellatie aan. Ook de Commissie voor de verzoekschriften buigt zich over de van de minister ontvangen brief. Dit leidt op 29 oktober tot een nieuw verslag van de commissie met als voorstel

de minister van Justitie uit te nodigen alsnog een grondig onderzoek te doen instellen naar de gang van zaken betreffende de drugscontainer en de mogelijke relatie met de subsidiëring door het ministerie van Economische Zaken en de Kamer nader te rapporteren over de resultaten van het ingestelde onderzoek, onder overlegging van alle bij dat onderzoek behorende dossiers.¹¹

Over dat voorstel beraadslaagt de Kamer de volgende dag in aanwezigheid van de ministers van Justitie en van Economische Zaken.¹² De interpellatie vervalt daardoor en de oorspronkelijke interpellatievragen gelden in het debat als feitelijke vragen waarop van de ministers antwoord wordt verwacht.

De argwaan van Lankhorst, die hem met opmerkelijk resultaat via België dichter bij de waarheid had gebracht, is door de antwoorden van de minister allerminst geweken. Begrijpelijk meet Peter Lankhorst breed uit dat hij eind mei al zijn twijfels had over de juistheid van de conclusies van de Commissie voor de verzoekschriften. Deze had zich gebaseerd op de brief van de minister van 7 februari 1991, waarvan de minister nu, nadat Lankhorst een succesvolle omweg via België had gemaakt, had erkend dat deze onjuistheden had bevat. Ook de commissie had in haar overwegingen vastgesteld dat de door de minister van Justitie verstrekte inlichtingen op verschillende punten summier dan wel onvolledig dan wel onjuist waren geweest. Hij wil ook weten hoe de commissie er nu tegen aankijkt dat ik als voormalig minister van Justitie 'een nogal prominente rol' heb gespeeld bij de behandeling van het adres van de heer Bosio (diens anonimiteit is nu voor Lankhorst vervallen). Hij verlangt tevens onderzoek naar de zaak-Luyt uit 1975, waarin ook een kredietgarantie was verleend met aanstelling van Belderbos tot regeringswaarnemer en met betrokkenheid van Verhoeven. Zijn fractie vindt het voorstel van de commissie om de minister te vragen verder onderzoek te laten doen, zeer verbazingwekkend. Hij wil een eigen onderzoek door de Tweede Kamer.

Marten Zijlstra van de Partij van de Arbeid wil eerst een strafrechtelijk onderzoek door de Rijksrecherche en daarna over de verdere procedure beslissen. Jan Kees Wiebenga (VVD) komt direct in aanvaring met minister Hirsch Ballin door ervan uit te gaan dat hetzij de minister de Kamer op het verkeerde been heeft gezet, hetzij de minister door zijn ambtenaren op het verkeerde been is gezet. Hij stelt voor dat de Kamer extern onderzoek laat doen door drie door de Kamer te benoemen wijzen. Mevrouw Soutendijk-van Appeldoorn (CDA) volgt het voorstel van Zijlstra. Jacob Kohnstamm (D66) wil een onderzoek door een andere Kamercommissie dan de Commissie voor de verzoekschriften, mede omdat hij kritiek heeft op de werkwijze van deze commissie, waarbij ik in het onderzoek betrokken bleef ook nadat duidelijk was geworden dat het onderzoek zich mede ging uitstrekken tot het beleidsterrein waarvoor ik als minister van Justitie verantwoordelijk was geweest. De integriteitsvraag is zijns inziens niet aan de orde, maar wel is de schijn van vermenging van functies gewekt. Gert Schutte (GPV) en Koos van den Berg (SGP) zien wel iets in het voorstel-Wiebenga, omdat zij de zeggenschap over het onderzoek bij de Kamer willen houden.

Minister Hirsch Ballin is kennelijk geïrriteerd geraakt door de beschuldigingen dat hij en zijn voorganger hetzij de Kamer op het verkeerde been hebben gezet, hetzij door hun ambtenaren zelf op het verkeerde been zijn gezet. Hij weet zelf om welke redenen de interne informatievoorziening die aan de beantwoording van brieven van de Commissie voor de verzoekschriften is voorafgegaan, onvolledig is geweest en daardoor heeft geleid tot een onjuiste voorstelling van zaken aan de commissie en de Kamer. Hij vindt de verwijten daarom ongegrond, maar de Kamer kent die toedracht nog niet. Door de geprikkeldheid over de uitlatingen van de Kamerleden Lankhorst en Wiebenga en de interrupties over de vraag of de minister soms iets te verbergen heeft, duurt het lang voordat de minister eraan toekomt de feitelijke toedracht uit de doeken te doen.

Deze feitelijke toedracht is als volgt. Op 4 november 1985 komt Bosio op het politiebureau in Arnhem om aangifte te doen van valsheid in geschrift en handel in verdovende middelen. Hem is ter ore gekomen dat in Antwerpen een container staat met, naast een legale inhoud kokosnoten, ook verdovende middelen. Als ontvanger staat te boek Russel Engineering in Kleef, een voormalige handelsnaam van Bosio.¹³ Bosio zegt uit angst niet te willen dat zijn naam in een eventueel strafrechtelijk onderzoek bekend wordt. Hierom wordt geen proces-verbaal van aangifte opgemaakt, maar worden de van Bosio verkregen inlichtingen opgenomen in een dossier van de Criminele Inlichtingendienst van de politie. De gemeentepolitie te Arnhem geeft deze vertrouwelijke CID-informatie door aan de CRI, met de bedoeling dat deze de Belgische autoriteiten inlicht en de container uit het verkeer zal worden genomen. Deze procedure zou uitvoerig met Bosio zijn besproken, waarbij ook zou zijn meegedeeld dat er dan in Nederland geen strafrechtelijk onderzoek zou worden ingesteld. Als de minister op dit punt is aangeland, ontstaat er een nieuw incident. Kohnstamm interrumpeert dat op dit punt de lezing van de minister en die van Bosio en degene die hem bij zijn bezoek aan de politie had vergezeld, uiteenlopen. De minister antwoordt dat als een enkele bewering uit welke bron dan ook reden is zijn op grondig onderzoek gebaseerde mededeling in twijfel te trekken, het gesprek beter beëindigd kan worden. Als Kohnstamm dan zegt dat de minister niet zo aangebrand moet reageren, neemt deze gas terug en vervolgt hij de uiteenzetting van de inmiddels door hem vastgestelde feiten.

Hij memoreert dan dat na de opening van het dossier door de Commissie voor de verzoekschriften op grond van het adres van Bosio van januari 1989, op verzoek van de toenmalige minister van Economische Zaken (Rudolf de Korte) via een verzoek om een ambtsbericht van de toenmalige minister van Justitie (van mij dus) aan de procureur-generaal te Arnhem is gevraagd of in november 1985 door een zekere Bosio aangifte is gedaan. Het antwoord luidt naar waarheid ontkennend. Aldus is door tussenkomst van de toenmalige minister van Economische Zaken op 20 april 1989 (door mij) en later, in augustus en september 1990, door hem zelf aan de commissie bericht. Vervolgens legde de Commissie voor de verzoekschriften in oktober 1990 stukken over waarin de naam voorkwam van een ambtenaar van de gemeentepolitie te Arnhem. Deze ambtenaar bleek later de persoon te zijn

met wie Bosio op 4 november 1985 had gesproken toen hij aangifte wilde doen. Deze stukken waren tot dan toe noch op het ministerie noch op het parket in Arnhem bekend. Toen pas is er een verband gelegd met het CID-dossier waartoe het bezoek van Bosio aan de gemeentepolitie te Arnhem op 4 november 1985 had geleid. De minister heeft de informatie uit het CID-dossier in februari 1991 ter vertrouwelijke kennis van de commissie gebracht en de commissie heeft op basis daarvan het adres afgehandeld.

Naar aanleiding van de vragen van Lankhorst van 4 juli 1991 heeft het ministerie opnieuw onderzoek ingesteld. Hierbij bleek dat de container in Antwerpen inderdaad al op 28 oktober 1985 in beslag was genomen. Dit bleek te zijn gebeurd op grond van een eerder ontvangen tip die de Antwerpse douane had ontvangen. Deze tip kwam dus niet via de CRI van de gemeentepolitie te Arnhem. In het antwoord van de Belgische minister van Justitie op de vraag van de Groenen in de Senaat is vermeld dat de tip afkomstig was van de Nederlandse douane. De minister corrigeert dit, de tip was afkomstig van de Dienst Luchtvaart op Schiphol van het Korps Rijkspolitie. De tip heeft dus niet gelopen via de CRI.

Dan vervolgt de minister met een nieuw hoofdstuk. De liaison-officer van de DEA in Den Haag heeft de Nederlandse politie in 1985 in contact gebracht met een informant die mogelijk inlichtingen kon geven over transporten van verdovende middelen naar ons land. Van deze informant was de tip afkomstig van de container met kokosnoten en verdovende middelen op weg naar Rotterdam. Deze informant werd op dat ogenblik door de Nederlandse politie 'gerund'. Bij dit onderdeel van de politie was over Bosio niets bekend. Toen de container als gevolg van de staking in de haven van Rotterdam naar Antwerpen ging, heeft het desbetreffende politieonderdeel rechtsreeks de Belgische douane op de hoogte gesteld. Hierbij is direct meegedeeld dat naar Nederlandse maatstaven de anonimiteit van de informant ter bescherming van zijn veiligheid ook in deze zaak gewaarborgd moest blijven. Er is op aangedrongen omzichtig om te gaan met de verkregen informatie. In België is aanvankelijk wel een strafrechtelijk onderzoek ingesteld, maar kennelijk heeft het Belgische Openbaar Ministerie aanleiding gevonden niet tot vervolging over te gaan nu de Nederlandse politie de identiteit van de informant niet kon prijsgeven. Van enige andere betrokkenheid van DEA of CIA anders dan nu door de minister vermeld, was niet gebleken. Evenmin is er iets gebleken van verband tussen deze zaak en de kredietgarantie aan Brandstofcentrum Apeldoorn of met wapenhandel.

In aanvulling hierop deelt de minister mede dat eind 1984 begin 1985 onder leiding van het Openbaar Ministerie in Arnhem onderzoek is ingesteld naar mogelijk door Bosio gepleegde strafbare feiten, te weten oplichting en valsheid in geschrift. Dat onderzoek werd in februari 1985 afgesloten. Er was geen wettig bewijs gevonden dat strafvervolging rechtvaardigde. Tevens had bij de beslissing Bosio niet te vervolgen een rol gespeeld dat het ministerie van Economische Zaken bij de verlening van de kredietgarantie wellicht te gemakkelijk had gehandeld.

De minister vat samen dat Bosio op 4 november 1985 aan de gemeentepolitie te Arnhem inlichtingen heeft gegeven over een container in de haven van Antwerpen die verdovende

middelen bevatte. Ter bescherming van de identiteit van Bosio werd hiervan alleen een vertrouwelijk CID-dossier aangelegd en is geen proces-verbaal van aangifte opgemaakt. Daardoor werd in 1989 aan de Commissie voor de verzoekschriften bericht dat uit onderzoek niet was gebleken dat Bosio zich in 1985 tot de politie in Arnhem had gewend over handel in verdovende middelen of wapens. In februari 1991 is de commissie ingelicht over het CID-dossier met de melding van Bosio op 4 november 1985. Pas zeer onlangs werd duidelijk dat niet die CID-informatie via de CRI, maar een eerdere rechtstreekse tip van de Nederlandse politie (Dienst Luchtvaart van het Korps Rijkspolitie) rechtstreeks aan de Belgische douane aanleiding was geweest voor de inbeslagname van de container op 28 oktober 1985.

Vervolgens verklaart de minister de wijze waarop de onvolledige informatie tot de Commissie voor de verzoekschriften is gekomen. De inlichtingen over de container zijn langs twee kanalen van de Nederlandse politie gelopen. Dit heeft ertoe geleid dat in eerste instantie minder informatie aan de commissie is verstrekt dan uiteindelijk naar voren is gekomen. Daarbij is geen sprake geweest van misleiding of achterhouden van gegevens. Er zijn vragen gesteld die een bepaald feit bevatten als aanknopingspunt. Dan moet, zo zegt hij, navraag worden gedaan ter plaatse waar dat feit bekend kan zijn. Er bestonden geen koppelingen in enige administratie die onmiddellijk hadden kunnen leiden tot de andere informatie, die heeft geleid tot de inbeslagname.

Ik vermoed dat de minister in deze in mijn ogen wat cryptische passage erop doelt dat het ministerie op grond van het verzoek om inlichtingen van de Commissie voor de verzoekschriften op grond van het adres van Bosio's advocaat van 6 januari 1989 aan de procureur-generaal te Arnhem is gevraagd naar een aangifte in Arnhem. Een aangifte bleek er niet te zijn en er bestonden geen koppelingen tussen de CID-informatie in Arnhem en de informatie over de tip aan de Dienst Luchtvaart die tot inbeslagneming had geleid. De minister sluit dan zijn dit deel van zijn antwoord af met:

Er is in ieder geval geen sprake van koppelingen, in welke administratie dan ook, in ieder geval niet over die periode, die hadden kunnen leiden tot het onmiddellijk geven van die andere informatie over die andere weg waarlangs, naar ons is gebleken, de politie in Antwerpen op de hoogte is gekomen. Dat is alles.

Dit 'alles' is voor Kohnstamm en andere Kamerleden niet genoeg. Op de interruptie van Kohnstamm verduidelijkt de minister dat dit soort misvattingen kon ontstaan door gescheidenheid van dossiers. Hier is inmiddels wat aan gedaan. Intussen is de Landelijke Criminele Inlichtingendienst opgericht, die de vroeger decentraal bewaarde inlichtingen centraliseert. De oprichting van de Landelijke Criminele Inlichtingendienst (LCID) is een van de verworvenheden van het Beleidsplan *Samenleving en criminaliteit* dat de Virginie Korte-van Hemel en ik op 22 mei 1985 hebben gepresenteerd (zie hoofdstuk 17).

Hierna beantwoordt de minister de door Lankhorst geformuleerde vragen. Van belang is

hierbij nog dat in november 1985 twee Nederlandse politiemensen in Antwerpen aan de procureur des Konings uiteen hebben gezet hoe in ons land met CID-informatie wordt omgesprongen. Dan wil Lankhorst weten wat er is gebeurd tussen 28 oktober en 4 november 1985. De minister begrijpt eerst niet wat Lankhorst met die vraag bedoelt en als Lankhorst verduidelijkt dat bij de tip aan de Dienst Luchtvaart toch ook wel vermeld zal zijn welke bestemming de container had, vermoedt de minister weer een verdachtmaking. Kohnstamm probeert de gemoederen te kalmeren en even lijkt het debat weer een zakelijke toon te krijgen, maar dan wekt Wiebenga opnieuw de verontwaardiging van de minister. Uiteindelijk weet Zijlstra de kalmte terug te brengen als hij voorstelt dat de minister later antwoord geeft op de vraag wat de politiediensten met de informatieverstrekking van de DEA-informant nog meer hebben gedaan dan alleen maar de Belgische douane inlichten. Het is duidelijk dat de Kamer uiterst kritisch is door wat de Commissie voor de verzoekschriften heeft omschreven als inlichtingen die op verschillende punten summier dan wel onvolledig dan wel onjuist zijn geweest en dat de minister geïrriteerd is door de complottheorieën in de media waarin ook Bosio zelf zich heeft gemengd.

Daarna komt minister van Economische Zaken Andriessen aan het woord. Vermoedelijk heeft hij de stemming niet verbeterd. Hij bespreekt de rol van zijn ministerie in 1982 en volgende jaren nogal badinerend. Hij kan zich ontspannener voelen dan zijn ambtgenoot Hirsch Ballin, omdat hij geen vragen summier, onvolledig of onjuist heeft beantwoord. Hij onderschat naar mijn mening wel het gewicht van de beschuldiging dat Belderbos en Verhoeven, die ook betrokken waren geweest bij de zaak-Luyt, en de verkoopmedewerkers Parisius en O'Kelly een dubieuze rol zouden hebben gespeeld. Deze verkoopmedewerkers waren door Belderbos in dienst genomen. Een interessant aspect is dat tijdens dit antwoord blijkt dat Bosio zich op advies van het ministerie van Economisch Zaken tot de Commissie voor de verzoekschriften heeft gewend en niet tot de rechter. Een advies dat Andriessen nu blijkt te betreuren.

Hans Dijkstal krijgt ten slotte het woord als voorzitter van de commissie. Hij zet de functie van de commissie uiteen. Geen rechter en geen politieke afweging. De commissie onderzoekt klachten en vormt zich eerst een beeld over de zaak waarover de adressant zich beklagt. Oorspronkelijk was het een zaak die duidelijk voldeed aan de criteria voor een zaak die behandeld wordt door de Commissie voor de verzoekschriften. Gaandeweg kwamen nieuwe aspecten naar voren, die zich wel degelijk leenden voor een civiel proces voor de rechter en een beklag op grond van artikel 12 van het Wetboek van Strafvordering wegens niet-vervolgving. De commissie heeft daarover met de advocaat van Bosio gesproken. Mede omdat Bosio rechtsmiddelen had en op grond van de ontvangen inlichtingen had de commissie uiteindelijk geconcludeerd dat de Kamer niet verder in deze zaak zou moeten treden.

Over mijn rol zegt hij het volgende:

Wat de heer Korthals Altes betreft, kan ik wel een paar feiten noemen. Het is normaal dat

van de Commissie voor de verzoekschriften oud-bewindslieden die terugkeren in de Kamer, deel uitmaken. Ik ben daar overigens zeer gelukkig mee, want deze mensen zorgen voor know how die wij hard nodig hebben om ons werk goed te kunnen doen. Verder wijs ik erop, dat het dossier zich als het ware heeft ontwikkeld. Aanvankelijk ging het om een klacht over het ministerie van Economische Zaken naar aanleiding van een kredietverstrekking. Daar is het element van de justitiële zaak bijgekomen. In het begin was daarvan geen sprake. Toen duidelijk werd dat de klager vond dat ook in de justitiële sfeer iets niet in orde was, is binnen de commissie nadrukkelijk de vraag aan de orde gesteld of het wenselijk zou zijn dat de heer Korthals Altes als lid van de commissie betrokken werd bij dit werk. Door de commissie is hem gevraagd zijn medewerking te verlenen vanwege zijn kennis van zaken. Overigens heeft de advocaat van de heer Bosio hetzelfde verzoek aan de heer Korthals Altes gedaan. Dit zijn de feiten. Er is ook gesuggereerd dat de heer Korthals Altes de leiding van het onderzoek zou hebben gehad. Bij ons heeft niemand de leiding van een onderzoek. Zo werken wij niet. Wij doen het onderzoek gezamenlijk en ik heb als voorzitter alleen maar tot taak om de vergaderingen goed te leiden. Niemand leidt dus welk onderzoek dan ook.

Een bijzondere commissie en de rijksrecherche speuren verder

VRAAG OM NADERE INFORMATIE AAN HET MINISTERIE

Er vindt vervolgens overleg plaats over diverse voorstellen voor nader onderzoek. Uiteindelijk wordt op 12 november het amendement-Lankhorst c.s.¹⁴ op het commissievoorstel aangenomen. Dit houdt in dat de Kamer onder eigen verantwoordelijkheid nader onderzoek naar de zaak-Bosio gaat doen en dat aan de minister van Justitie wordt gevraagd de rijksrecherche een strafrechtelijk onderzoek te doen instellen naar de gang van zaken betreffende de container met verdovende middelen en de Kamer over de resultaten daarvan in te lichten.

De Kamer stelt op 26 november een bijzondere commissie van onderzoek in die wordt voorgezeten door het D66-Kamerlid Tommel.¹⁵ Hans Dijkstal heeft mij, omdat ik geen lid meer ben van de Tweede Kamer, op de hoogte gehouden van de ontwikkelingen sinds 11 juni. In enkele media – niet in de Kamer – zijn beschuldigingen geuit dat ik als minister persoonlijk bemoeiingen met de zaak-Bosio zou hebben gehad. Daarom verwacht ik dat de commissie mij op enig moment vragen zal stellen. Ik herinnerde mij niets van enige bemoeienis gedurende mijn ministerstijd met Bosio, noch direct noch indirect. Ook is mij nooit iets bekend geweest over wetenschap bij de Nederlandse politie over de container met kokosnoten en marihuana, die naar Rotterdam was verscheept en door de douane in Antwerpen in beslag was genomen of de bestemming daarvan op het adres van Bosio's bedrijf in Kleef. Zou dat wel zo geweest zijn, dan had ik Meijer direct geantwoord dat ik mij onmogelijk met de behandeling van het verzoekschrift van Bosio kon bezighouden.

Voor politieoptreden was ik uiteraard politiek verantwoordelijk geweest, maar uit het

zojuist weergegeven relaas van minister Hirsch Ballin in de Kamer over de moeite die het het ministerie gekost had om informatie over de mededelingen van Bosio aan de politie in Arnhem boven water te krijgen en om de toedracht te achterhalen van de tip aan de Belgische douane, wordt wel duidelijk dat daarover op het ministerie geen gegevens waren opgeslagen. Zou ik actief bemoeiingen hebben gehad met de tip over het marihuanatransport, dan zouden er ook gegevens in het ambtelijk circuit zijn geweest. Om te achterhalen of ik, ondanks het feit dat ik mij niets over bemoeienis met of over Bosio herinner, toch iets met hem te maken heb gehad – ik denk aan de beantwoording van Kamervragen of iets dergelijks – schrijf ik de secretaris-generaal op 12 november met het verzoek te laten nagaan of ik als minister ooit iets met Bosio van doen heb gehad of Kamervragen over hem heb beantwoord en mij daarover te berichten. Op dezelfde dag schrijf ik aan de griffier van de Commissie voor de verzoekschriften met het verzoek mij de belangrijkste stukken uit het dossier – tot 11 juni 1991 – toe te sturen. Van een fractiemedewerkster krijg ik het stenografisch verslag van het debat.

Het antwoord van het ministerie blijft even uit. Maar wanneer het op 9 januari 1992 komt, blijkt het verrassend. Er zijn tijdens mijn ambtsperiode aan de minister van Justitie geen Kamervragen gesteld in verband met Bosio. Maar er is sinds 1985 wel een dossier-Bosio op het ministerie.

HET MINISTERIE OPENT MIJN OGEN

Bosio heeft op 30 mei 1985 bij het Openbaar Ministerie in Arnhem schriftelijk aangifte gedaan van door staatssecretaris Van Zeil gepleegde (ambts)misdrijven. Een feitelijke onderbouwing ontbreekt. De officier van Justitie in Arnhem heeft deze brief op 24 juni toegezonden aan een ambtgenoot in Den Haag. De officier van Justitie die de brief in behandeling neemt legt deze ten onrechte niet voor aan zijn hoofdofficier en vraagt per brief van 27 juni aan Bosio om een nadere specificatie van zijn klachten. Die ontvangt hij op 17 juli. In de loop van augustus merkt de hoofdofficier van justitie in Den Haag dat de klacht of aangifte van Bosio ten onrechte in behandeling is genomen. Als het om een aangifte van een ambtsmisdrijf gaat, is het parket bij een rechtbank niet bevoegd. Hoofdofficier Rutger van Randwijck zendt de brieven van Bosio op 27 augustus naar de procureur-generaal bij de Hoge Raad. Voor de berechting van ministers en staatssecretarissen wegens door hen gepleegde ambtsmisdrijven is niet de rechtbank bevoegd, maar de Hoge Raad als forum privilegiatum. Artikel 119 van de Grondwet bevat een negentiende-eeuwse regeling voor de berechting van ambtsmisdrijven die zijn gepleegd door leden van de Staten-Generaal en ministers en staatssecretarissen die alle grondwetswijzigingen, zelfs die van 1983, heeft overleefd. Het luidt:

De leden van de Staten-Generaal, de ministers en de staatssecretarissen staan wegens ambtsmisdrijven in die betrekkingen gepleegd, ook na hun aftreden terecht voor de Hoge Raad. De opdracht tot vervolging wordt gegeven bij koninklijk besluit of bij een besluit

van de Tweede Kamer.

Van Randwijck meldt bij het ministerie wat er op zijn parket is voorgevallen. Jan Suyver, op dat ogenblik plaatsvervangend hoofd van de hoofdafdeling Staats- en Strafrecht, meldt het voorval aan mij in een nota van 26 augustus, die ik op 3 september onder ogen krijg en afhandel. Dit blijkt uit een notitie die ik op de nota heb geschreven: hoewel overtuigd van de capaciteiten van Van Randwijck, vraag ik mij af hoe het met de onderlinge communicatie op het parket is gesteld. Dit is al het derde voorval in successie dat in Den Haag een officier van justitie met een zaak aan de slag is gegaan die hij aan de hoofdofficier had moeten voorleggen. Bovendien was al eerder gebleken dat officieren van justitie van het Haagse parket onvoldoende oog hadden voor mogelijke politieke consequenties die verbonden konden zijn aan door hen behandelde gevallen. Ook dan moeten zij begrijpen dat de hoofdofficier van justitie moet weten waarmee zij bezig zijn.

Op de nota is vermeld: 'Klacht Bosio tegen staatssecretaris Van Zeil'. Ik kan dus niet ontkennen dat ik als minister de naam Bosio onder ogen heb gehad. In verband met Piet van Zeil nog wel. Het zien van deze nota doet me beseffen hoe voorzichtig ik moet zijn met af te gaan op mijn geheugen. Het voorval met de klacht tegen Piet van Zeil herinnerde ik mij nog wel degelijk. Te meer omdat het nog een staartje kreeg. Aan het voorval had ik echter op geen enkele manier de naam Bosio – de klager zelf – verbonden. Als mij in 1989 of 1990 bij de behandeling van het verzoekschrift van Bosio naar de klacht tegen Piet van Zeil wegens ambtsmisdrijf was gevraagd, zou ik mij die zeker herinnerd hebben. Ik verbond die klacht echter niet met Bosio.

Uit de toegezonden stukken blijkt ook dat ik op 10 oktober 1985 van de minister-president een kopie ontving van een aan hem gericht memorandum van 8 oktober van de Rijksvoorlichtingsdienst. Bosio en zijn adviseur R. van den Heuvel van Roda Business Productions te Arnhem hebben op 7 oktober tegenover een voorlichtingsfunctionaris een verklaring afgelegd over de ambtsmisdrijven waarvan hij staatssecretaris Van Zeil beticht. Uit de notitie blijkt – met de kennis die ik achteraf heb – dat het exposé van Bosio en zijn adviseur nogal warrig is overgekomen. Uit mijn notitie op de kopie van dat memorandum blijkt dat ik mij op dat ogenblik – 10 oktober 1985 – nog wel herinnerde dat het Haagse parket onderzoek had gedaan. Ik stel voor om bij het Haagse Openbaar Ministerie te informeren of er nog nieuws is. Op 11 oktober volgt een nota van Jan Suyver waarin hij mededeelt dat de procureur-generaal bij de Hoge Raad op 13 september aan Bosio heeft laten weten dat hij zijn klacht maar bij de Tweede Kamer moet deponeren. Hij leidt daaruit af dat procureur-generaal Berger zijn bemoeienis met de zaak als geëindigd beschouwt. Suyver vindt dat Berger het ministerie daarover wel eens had kunnen inlichten. Te meer omdat uit de brief van Berger aan Bosio het volgende blijkt:

Zoals U bekend is, is Uw aangifte inzake ambtsmisdrijf door de Staatssecretaris van

Economische Zaken in mijn handen gesteld, omdat een eventuele vervolging van o.m. een Staatssecretaris ter zake van een beweerdelijk ambtsmisdrijf – waarvoor deze functionaris in eerste en laatste instantie terecht moet staan voor de Hoge Raad – tot mijn competentie behoort.

Ik ben echter eerst dan bevoegd om de vervolging in te stellen, wanneer ik daartoe ingevolge de bepalingen van de Wet op de ministeriële verantwoordelijkheid (Wet van 23 april 1855, Stb. 33) last heb gekregen hetzij van de Kroon hetzij van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Het lijkt mij derhalve in deze zaak aangewezen dat U Uw aangifte deponert bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Suyver vindt het vreemd dat het ministerie niet is ingelicht, omdat niet alleen de Tweede Kamer, maar ook de Kroon – op voordracht van de minister van Justitie – opdracht tot vervolging kan geven. Verder bericht hij dat Piet van Zeil, die van de aangifte op de hoogte is, bij monde van zijn directeur Wetgeving en Juridische Zaken allerlei vragen afvuurt. Zoals waarom de procureur-generaal Van Zeil niet heeft laten weten dat hij Bosio naar de Tweede Kamer heeft verwezen en of de minister van Justitie daarvan dan niet op de hoogte was.

Die nota van Suyver blijft ergens liggen en bereikt mij pas op 11 november met een tweede nota van de hoofdafdeling Staats- en Strafrecht, nu van Yorik Aler. Die schrijft dat hij nog contact met Van Randwijck heeft gehad, maar dat levert weinig nieuws op. In de nota van Suyver vind ik van belang dat de procureur-generaal ons onkundig heeft gehouden van zijn brief, waardoor wij ook tegenover Piet van Zeil in een vervelende positie zijn gekomen. Ik schrijf: ‘Toch moeilijk dat PG HR ons niet op de hoogte houdt. Ik spreek hem daarover bij gelegenheid aan.’

Ook dit voorval herinnerde ik mij nog zeer wel, maar wederom had mijn geheugen dat niet meer aan de naam Bosio gekoppeld. Of ik Wille Berger nog heb gevraagd het ministerie beter op de hoogte te houden, herinner ik mij niet meer. Wel weet ik dat hij, als enige staande magistraat die dezelfde onafhankelijkheid geniet als de zittende magistratuur, vond dat hij zijn onafhankelijkheid mede moest laten blijken door bemoeienis van het ministerie of de minister te vermijden. Ik schreef daar al over in hoofdstuk 15 over de rechterlijke macht.

Het bovenstaande ontleen ik dus aan de documentatie die ik op 9 januari 1992 van de secretaris-generaal ontving. Er was nog meer. Uit verdere documenten blijkt dat Bosio op 29 januari 1986 opnieuw aan de minister-president heeft geschreven en op 4 maart 1986 aan de procureur-generaal bij de Hoge Raad. Op 18 maart 1986 brengt hij een onaangekondigd bezoek aan het ministerie van Justitie. Hij wordt te woord gestaan door twee medewerkers van de hoofdafdeling Staats- en Strafrecht. Uit het uitvoerige verslag dat een hunner aan Jan Suyver uitbrengt, blijkt dat Bosio over de wapenhandel door Belderbos heeft gesproken. Suyver rapporteert op zijn beurt weer op 19 maart aan de plaatsvervangend secretaris-generaal Dick van Dijk. Mij bereiken dan geen berichten over dit voorval.

Op 6 maart 1986 ontvangt het ministerie van Algemene Zaken een klaagschrift van Bosio. Dit wordt op 25 april toegezonden aan de ministers van Justitie en van Economische Zaken. Op mijn ministerie belandt het weer bij Jan Suyver. Hij schrijft op de kopie van de toezendbrief dat er op het ministerie al een dossier-Bosio is en dat Bosio zich tot de Tweede Kamer of tot de minister van Justitie moet wenden met de vraag de vervolging van Van Zeil te gelasten. Ook deze documenten zijn mij in 1986 niet onder ogen gekomen. Ik zag ze voor het eerst in het op 9 januari 1992 ontvangen dossier.

Op 4 juni 1986 schrijft Bosio dan aan de minister van Justitie. Ook die brief is mij toen niet ter hand gesteld. Zou dat wel zijn gebeurd, dan zou ik daarop, zoals op elk document dat mij onder ogen kwam, na lezing mijn paraaf met de datum hebben vermeld. Bosio beklagt zich er in die brief over dat de medewerkster van de hoofdafdeling Staats- en Strafrecht die de door de minister-president op 5 maart aan mij doorgezonden klacht in behandeling heeft, weigert kennis te nemen van het door hem aangeboden bewijsmateriaal. Op 7 juli 1986 schrijft de medewerkster van de hoofdafdeling Staats- en Strafrecht een aan mij gerichte nota. Bosio verzoekt te bewerkstelligen dat de procureur-generaal bij de Hoge Raad strafvervolging instelt tegen de minister en de staatssecretaris van Economische Zaken. Ze heeft echter geen informatie kunnen achterhalen op basis waarvan aan het verzoek van Bosio gevolg zou moeten worden gegeven. Ze voegt een conceptantwoord bij waarin het verzoek wordt afgewezen. Die brief – van 18 juli 1986 – heb ik ondertekend. Het motief om niet aan zijn verzoek te voldoen, is dat de staatssecretaris – Piet van Zeil is dan sinds 14 juli geen staatssecretaris meer – voor het subsidiebeleid verantwoording verschuldigd was aan de Tweede Kamer. Door de Tweede Kamerleden Fred van der Spek en Wilbert Willems van de PSP zijn op 17 september 1985 en 7 maart 1986 vragen gesteld over de kredietverlening aan Bosio's bedrijf. Deze vragen zijn op 14 oktober 1985 en op 9 april 1986 door de staatssecretaris van Economische Zaken beantwoord. Er lag ook nog een klacht tegen de staatssecretaris van Bosio in de Tweede Kamer. Bosio heeft de formeel juiste weg bewandeld door de Tweede Kamer om een last tot vervolging te vragen. De Tweede Kamer heeft daartoe kennelijk geen aanleiding gezien. Nu niet is gebleken van materiaal of aanwijzingen waaruit blijkt welke strafbare feiten in concreto door de minister of de staatssecretaris van Economische Zaken zouden zijn gepleegd, ziet de Kroon ook ambtshalve geen aanleiding de vervolging te gelasten. Evenmin zie ik aanleiding hem voor een gesprek te ontvangen. Op 21 oktober 1986 vraagt Bosio in een brief weer om een onderhoud. Op 24 oktober antwoord ik hem (in een door de hoofdafdeling Staats- en Strafrecht opgestelde brief) met verwijzing naar mijn brief van 18 juli dat ik ook nu geen aanleiding zie tot een gesprek.

Ik had dus in 1986 zelfs tweemaal een aan Bosio gerichte brief ondertekend, maar ook op dit punt had mijn geheugen mij in de steek gelaten. Op 30 juli 1987 wendt Bosio zich opnieuw tot de minister-president. Hij beklagt zich erover dat geen enkele instantie zijn klachten ooit serieus heeft onderzocht. De brief belandt op 19 augustus uiteraard weer op mijn ministerie. Daar neemt de hoofdafdeling Staats- en Strafrecht de klacht in behandeling.

Op 28 september schrijft de hoofdafdeling namens mij dat de klacht tegen de staatssecretaris al voldoende is beantwoord in de brief van 1986. De klachten tegen Belderbos kunnen niet tot strafvervolging leiden, omdat Belderbos is overleden.¹⁶ Wanneer Bosio tegen nog levende personen, anderen dan Van Zeil, klachten heeft, zullen deze worden onderzocht door de procureur-generaal in Arnhem. Hij moet zijn klachten dan wel concretiseren. Eigenlijk zou Bosio zich tot de officier van justitie moeten wenden, maar hij had al te kennen gegeven dat hij dat niet wilde omdat ook deze zijn klachten niet had willen behandelen.

De procureur-generaal in Arnhem krijgt het verzoek de klachten van Bosio te onderzoeken, zodra hij deze concretiseert. Deze correspondentie is door Staats- en Strafrecht gevoerd, en heeft mij niet eerder bereikt dan in januari 1992. Bij de mij toen toegestuurde stukken bevindt zich ook een door advocaat-generaal Mark de Haas te Arnhem aan Staats- en Strafrecht toegestuurd afloopbericht met kopie van zijn brief aan Bosio van 4 december 1987. Bosio is in een ruim anderhalf uur durend gesprek in de gelegenheid geweest zijn klachten toe te lichten. De door hem als bewijsmateriaal overgelegde stukken zijn zorgvuldig bestudeerd, maar geven geen aanleiding tot verder onderzoek tegen Van Zeil of enig ander persoon. Bosio heeft dus toch de kans gekregen zijn bezwaren tegen Piet van Zeil nader te adstrueren, maar het heeft wederom tot niets geleid.

HET VERZOEK OM INLICHTINGEN VAN DE COMMISSIE VOOR DE VERZOEKSCRIFTEN

Dan komt in februari 1989 van het ministerie van Economische Zaken het verzoek om naar aanleiding van het verzoekschrift van Bosio's raadsman van 6 januari 1989 aan de Tweede Kamer om na te gaan of Bosio in november 1985 bij de politie te Arnhem aangifte heeft gedaan over smokkel van verdovende middelen of wapens. De hoofdafdeling Staats- en Strafrecht vraagt op 16 februari 1989 langs de gebruikelijke weg – maar met meer toelichting dan gebruikelijk – aan de procureur-generaal te Arnhem te doen nagaan of Bosio in 1985 bij de Arnhemse politie en de Arnhemse officier van justitie aangifte heeft gedaan van drugs- en wapensmokkel en, zo ja, op welke wijze deze aangifte is afgedaan. Op 9 maart stuurt advocaat-generaal Winnie Sorgdrager (de latere minister van Justitie) als antwoord de ambtsberichten die zij heeft ingewonnen. Ze doet echter meer. De hoofdofficier van justitie heeft bericht dat de hoofdcommissaris van gemeentepolitie te Arnhem hem op 6 maart heeft bericht dat door M.G.R. Bosio in 1985 bij zijn korps geen aangifte is gedaan van drugs- en wapensmokkel. Kopie van de brief van de hoofdcommissaris is bijgevoegd. De officier van justitie schrijft ook dat op zijn parket twee klachten van Bosio zijn ingekomen. Kopieën van zijn brief, deze klachten en de daarop gevolgde correspondentie zijn eveneens bijgevoegd. Bovendien is Bosio op 22 augustus 1986 door een officier van justitie ontvangen. Noch de door Bosio ingediende klachten noch de daarop gevolgde correspondentie vermelden iets over drugs- of wapensmokkel. De officier van justitie die met hem heeft gesproken, herinnert zich evenmin iets dat daarop betrekking had. Winnie Sorgdrager voegt hieraan zelf nog toe, dat de tweede klacht waarop de officier van justitie doelt, een beklagprocedure ex artikel 12

van het Wetboek van Strafvordering betreft die door het gerechtshof te Arnhem is behandeld. Van de daarop betrekking hebbende stukken voegt zij ook kopieën bij. Het oogt derhalve als een compleet dossier. Dit arriveert op 13 maart 1989 bij de hoofdafdeling Staats- en Strafrecht, die in dergelijke zaken en ook in de zaak Bosio de correspondentie in naam van de minister voert.

Reeds op 16 maart 1989 schrijft de hoofdafdeling Staats- en Strafrecht namens mij aan de minister van Economische Zaken ter attentie van mr. W.C.J. de Lange dat de procureur-generaal bij het gerechtshof te Arnhem desgevraagd had meegedeeld 'dat uit een ter zake ingesteld onderzoek niet is kunnen blijken dat verzoeker (Bosio) zich reeds in 1985 tot de politie of het Openbaar Ministerie in Arnhem heeft gewend in verband met drugs- dan wel wapensmokkel'. Op 29 maart 1989 volgt een uitvoerige brief, nu ter attentie van mr. J. (Jan) Nicaise, die als directeur Wetgeving en Juridische Zaken op het ministerie van Economische Zaken zaken als deze behandelt. Daarin volgen nadere bijzonderheden over de brieven van Bosio aan de minister-president en de gesprekken die op het ministerie van Justitie en met medewerkers van de procureur-generaal te Arnhem met hem zijn gevoerd. Op grond van dit materiaal heeft de minister van Economische Zaken op 20 april 1989 aan de Commissie voor de verzoekschriften geschreven dat hem door de minister van Justitie was meegedeeld 'dat uit een ter zake ingesteld onderzoek niet is kunnen blijken dat de heer Bosio zich reeds in 1985 tot de politie of het Openbaar Ministerie in Arnhem heeft gewend in verband met drugs- dan wel wapensmokkel'. Verder vermeldt de minister in zijn brief dat Bosio op het ministerie van Justitie en later door medewerkers van de procureur-generaal te Arnhem te woord is gestaan en dat hem na dit laatste gesprek op 4 december 1987 was bericht dat de procureur-generaal geen aanleiding had gezien voor nader onderzoek tegen enig persoon.

DE VERSTREKTE INLICHTINGEN NADER BESCHOUWD

Uit de informatie die achteraf, ten tijde van het ministerschap van Ernst Hirsch Ballin, beschikbaar is gekomen, blijkt dat er op 4 november 1985 wel degelijk contact is geweest tussen Bosio en de Arnhemse politie. Dus rijst de vraag of uit het onder mijn verantwoordelijkheid ingestelde onderzoek wél had moeten blijken van dat contact. Was het antwoord dat daarvan niet was kunnen blijken, verwijtbaar onjuist? Ik stel achteraf vast dat de hoofdcommissaris van gemeentepolitie te Arnhem zich in zijn brief van 2 maart 1989 aan de officier van justitie had beperkt tot de feitelijk juiste mededeling dat door M.G.R. Bosio in het jaar 1985 geen aangifte was gedaan van drugs- en wapensmokkel. (Nog strikter zou zijn ambtsbericht zijn geweest als hij had volstaan met 'in het jaar 1985 geen proces-verbaal van aangifte was opgemaakt' omdat deze formulering de mogelijkheid openlaat dat Bosio aangifte had willen doen, maar dat ervan is afgezien. Dit laatste kon de hoofdcommissaris echter niet weten.)

De officier van justitie te Arnhem heeft op 6 maart 1989 aan de procureur-generaal geschreven dat op het Arnhemse arrondissementsparket twee klachten van Bosio zijn ingeko-

men, die echter geen betrekking hebben op drugs- dan wel wapensmokkel. Pas tijdens het ministerschap van Ernst Hirsch Ballin komen van de zijde van de Commissie voor de verzoekschriften nadere gegevens over het bezoek van Bosio aan de Arnhemse politie, waarbij ook de naam van degene met wie hij heeft gesproken. Die naam leidt dan tot de vertrouwelijke CID-informatie, waarbij blijkt dat Bosio als informant is aangemerkt. Het antwoord van de hoofdcommissaris over het ontbreken van een aangifte was dus wel correct, maar de weergave daarvan door Staats- en Strafrecht aan Economisch Zaken ‘dat niet is kunnen blijken dat Bosio zich tot de politie had gewend’ is ruimer en lijkt ook een contact als informant uit te sluiten. Het zou beter zijn geweest als de hoofdafdeling Staats- en Strafrecht zich had beperkt tot het letterlijk doorgeven van deze verkregen informatie. Door te schrijven dat uit een ter zake ingesteld onderzoek niet is kunnen blijken dat verzoeker zich reeds in 1985 tot de politie of het Openbaar Ministerie te Arnhem heeft gewend in verband met drugs- dan wel wapensmokkel, trekt de schrijver voor zover het de contacten met de politie betreft uit de hem verstrekte feiten een conclusie die verder strekt dan wat hem aan feiten is meegedeeld. De minister van Economische Zaken heeft de door Staats- en Strafrecht namens mij aan hem geschreven formulering letterlijk overgenomen. Door die formulering is – ongewild – ook ontkend dat er een vertrouwelijk en dus geheim te houden contact in de sfeer van de criminele informatie geweest zou kunnen zijn. Weliswaar was niemand van de bij de beantwoording betrokkenen daar toen van op de hoogte, maar bij informatieverstrekking moet men zich beperken tot de feiten en het trekken van conclusies overlaten aan degene voor wie de feitelijke inlichtingen uiteindelijk bestemd zijn.

Een tweede vraag is of de hoofdcommissaris van gemeentepolitie in Arnhem verder had moeten speuren en onder andere de dossiers van de Criminele Inlichtingendienst in zijn onderzoek had moeten betrekken. Die dossiers zijn vertrouwelijk en liggen ook overigens uitermate gevoelig. Er is bij criminele informatie veelal sprake van tips over misdrijven en plegers daarvan, waarvoor nog geen spoor van bewijs is en die veelal gevaar kan opleveren voor de tipgevers. Dit was, zoals achteraf ook door de politiefunctionaris is verklaard, in dit geval ook de reden geweest om de mededelingen van Bosio niet als aangifte in een proces-verbaal vast te leggen, maar ter bescherming van Bosio zelf, die zich bedreigd voelde, als vertrouwelijke criminele informatie te beschouwen. Ik ben dus geneigd ontkennend te antwoorden op de vraag of uit het ter zake ingestelde onderzoek wel had moeten blijken dat de heer Bosio zich reeds in 1985 tot de politie in Arnhem heeft gewend in verband met drugs- dan wel wapensmokkel. Maar juist de mogelijkheid van andere informatieve contacten met de politie dan alleen het doen van aangifte, had een extra reden moeten zijn de informatieverstrekking aan het ministerie van Economische Zaken beperken tot het doorgeven van de verkregen zakelijke informatie.

Ik had dus wel wat te melden als de in het leven geroepen Bijzondere commissie van onderzoek in de zaak-B mij zou oproepen om te worden gehoord. In de eerste plaats dat ik mij toen ik lid werd van de Commissie voor de verzoekschriften niet had herinnerd dat ik als

minister op verschillende momenten de naam Bosio onder ogen had gehad en dat ik dus met zijn zaak te maken had gehad. In de tweede plaats dat ik mij als lid van de Commissie voor de verzoekschriften met de zaak had beziggehouden op uitdrukkelijk verzoek van Bosio's raadsman. In de derde plaats had ik kunnen onderschrijven wat Ernst Hirsch Ballin had gezegd over de mogelijkheid dat een vertrouwelijk contact over criminele informatie onopgemerkt blijft, als men naar het al dan niet bestaan van een aangifte informeert. In de vierde plaats dat er uit de mij op mijn verzoek door het ministerie van Justitie toegezonden documenten, niets wees op enige departementale bemoeiing met de tip over de container die op 28 oktober 1985 in Antwerpen in beslag was genomen en over de contacten met de procureur des Konings over de afscherming van de informant.

HET ONDERZOEK DOOR DE BIJZONDERE COMMISSIE-B

De Bijzonder commissie van onderzoek in de zaak-B heeft op 2 december 1991 haar constituerende vergadering gehouden. De volgende dag heeft de commissie Dick Tommel (D66) tot voorzitter en Paul Roemvoller (GroenLinks) tot ondervoorzitter gekozen. De commissie had de beschikking over het volledige dossier van de Commissie voor de verzoekschriften en de dossiers van de ministeries van Economische Zaken en van Justitie. Daarnaast ontving de commissie een voortdurende stroom van documenten. Nog tijdens de door de commissie gevoerde gesprekken werden nog bewijsstukken aangedragen. De minister van Justitie heeft de Rijksrecherche opdracht gegeven tot

Het instellen van een fact-findingonderzoek naar de betrokkenheid van de Nederlandse overheid met het bedrijf van Bosio in het algemeen en de relatie tussen Bosio, de onderschepte container met marihuana en de overheid in het bijzonder.

Deze onderzoeksoopdracht was volgens de minister van Justitie

ruimer gesteld dan in het desbetreffende onderdeel van het amendement, dat de minister uitnodigt de Rijksrecherche een strafrechtelijk onderzoek te doen instellen naar de gang van zaken betreffende de drugscontainer ten einde een grondig onderzoek naar de onderscheiden facetten mogelijk te maken, zodat een zo volledig mogelijk beeld over de zaak ontstaat.

Het rijksrecherche-onderzoek geschiedt onder verantwoordelijkheid van Winnie Sorgdrager, inmiddels procureur-generaal bij het gerechtshof te Arnhem als opvolgster van Jan Boekraad een eerste vrouwelijke procureur-generaal.

De rijksrecherche sluit haar proces-verbaal op 1 mei 1992 af en de commissie ontvangt het op 7 mei ter vertrouwelijke inzage. De commissie behoudt na bestudering van de dossiers van de beide ministeries en dit proces-verbaal nog vragen en besluit zestien personen

vertrouwelijk te horen. Daarvan hoort zij er maar elf daadwerkelijk en een telefonisch. De anderen waren niet bereid bij de commissie te verschijnen of vragen te beantwoorden. De commissie is tijdens haar werkzaamheden gestuit op beperkende omstandigheden. Zij verklaart echter dat zij zich desalniettemin overeenkomstig haar taakopdracht een duidelijk oordeel heeft kunnen vormen. Die beperkende omstandigheden zijn dat de Belgische autoriteiten, ondanks herhaalde inspanningen van het ministerie van Justitie, niet bereid waren inlichtingen te verstrekken over de inbeslagneming van de container met marihuana op 28 oktober 1985. Twee personen die wellicht relevante inlichtingen hadden kunnen verstrekken, waren overleden en een andere was onvindbaar. De vertrouwelijke informatiebestanden van justitie en politie waren slechts beperkt toegankelijk en er vloeiden beperkingen voort uit de bescherming van de identiteit van informanten.

Uit de conclusies van de commissie blijkt dat zij een aantal mensen heeft gehoord. Ik ben daar overigens niet bij en de informatie die ik had kunnen verschaffen, is dus alleen in dit hoofdstuk te vinden. De conclusies luiden:

De commissie is van mening dat de verlening, continuering en verhoging van de garantiekretieten tot f.2,3 miljoen niet hadden mogen plaatsvinden.

- De commissie heeft geen aanwijzingen gevonden dat de subsidieverstrekking door het Ministerie van Economische Zaken aan Russel Inc., later Brandstofcentrum Apeldoorn BV, later Stairco, is geschied met de vooropgezette bedoeling dit bedrijf vervolgens te gebruiken of te doen gebruiken voor illegale activiteiten.
- Evenmin zijn er aanwijzingen dat de regeringsbegeleider in de periode dat Bosio directeur was (tot september 1983) het bedrijf heeft gebruikt voor illegale handel. Over de activiteiten van de regeringsbegeleider in deze tijd die geen relatie hebben met Brandstofcentrum Apeldoorn BV geeft de commissie geen oordeel: zij heeft daarnaar geen onderzoek verricht. Overigens is het de commissie opgevallen dat de beschuldigingen aan het adres van de regeringsbegeleider hierover door Bosio pas worden geuit nadat het krediet aan Brandstofcentrum Apeldoorn BV dreigde te worden stopgezet.

Over de container met marihuana rapporteert de commissie dat Bosio in mei 1985 is benaderd door een zakenrelatie uit de periode dat hij directeur was van Brandstofcentrum Apeldoorn. Deze vraagt hem naam en adres van Russel Inc. in Kleef te mogen gebruiken als bestemming van een container met kokosnoten uit Ghana. Een bestemming in Duitsland zou voordeliger zijn dan een bestemming in Nederland omdat daar de omzetbelasting lager was. Na een aantal maanden ontvangt hij via Russel Inc. in Kleef een brief waaruit blijkt dat de container onderweg is. Op 28 oktober volgt in de haven van Antwerpen het beslag op de container, nadat het schip wegens een havenstaking in Rotterdam naar Antwerpen is uitgeweken. Op 29 oktober wordt Bosio op de hoogte gesteld dat de container verdovende middelen bevat en wordt hem aangeraden de container niet op te halen. Bosio trekt deze

informatie na bij de verlader. Op 4 november wordt Bosio, aldus de commissie, naar zijn zeggen door drie mannen opgehaald om mee naar Antwerpen te gaan om de container in te klaren. Hij weigert en wordt bedreigd. Door toeval kan hij ontvluchten. Vervolgens wendt hij zich tot de politie in Arnhem. Hij maakt daarbij de indruk bang te zijn.

Over het gesprek met een adjudant van de politie lopen de lezingen volgens de commissie uiteen. Bosio stelt dat hij duidelijk heeft gemaakt aangifte te willen doen. De adjudant zegt daarentegen dat hij omwille van diens veiligheid aan Bosio heeft voorgesteld hem als informant te beschouwen. (Dit betekent dat er geen proces-verbaal wordt opgemaakt en de naam van Bosio niet bekend wordt in het vervolgtraject.) Bosio zou dit voorstel hebben geaccepteerd, wat Bosio weer ontkent. Bosio wordt ook een onderduikadres aangeboden, maar hij weigert dit. De commissie ziet geen mogelijkheid op dit punt volledige klaarheid te verkrijgen. De visie van de adjudant wordt bevestigd door een gespreksnotitie en door het feit dat Bosio een onderduikadres wordt aangeboden. Het verhaal van Bosio wordt door diens zaakwaarnemer bevestigd. De zaakwaarnemer heeft later zonder succes nog verscheidene pogingen gedaan om alsnog proces-verbaal te laten opmaken. Nadien is op verzoek van Bosio overigens in België wel proces-verbaal opgemaakt.

Uit het onderzoek door de rijksrecherche is volgens de commissie gebleken dat een informant van de DEA inlichtingen over de container met marihuana heeft gegeven aan de Dienst Luchtvaart van het Korps Rijkspolitie. Op 28 oktober heeft de Dienst Luchtvaart contact opgenomen met de Douanerecherche in Antwerpen om te bereiken dat de verdovende middelen uit het verkeer zouden worden genomen en dat ter bescherming van de identiteit van de informant zou worden afgezien van strafvervolging. Als blijkt dat de Belgische autoriteiten overgaan tot het instellen van een onderzoek, neemt het hoofd van de justitiële dienst (recherche) van de Dienst Luchtvaart contact op met de bevoegde autoriteiten in België om alsnog met succes te bewerkstelligen dat van het onderzoek wordt afgezien. Daarna vindt nog op 12 november overleg plaats tussen de gemeentepolitie te Arnhem en de Dienst Luchtvaart, maar welke informatie is uitgewisseld, is de commissie niet volledig duidelijk.

Aan deze, vrijwel letterlijk weergegeven bevindingen van de commissie, verbindt zij de volgende conclusies:

- Er is geen reden om aan te nemen dat het drugstransport iets anders betrof dan een zuiver criminele activiteit.
- Er zijn geen aanwijzingen van een relatie tussen het in beslag nemen van een container met drugs in de haven van Antwerpen op 28 oktober 1985 en het bedrijf Brandstofcentrum Apeldoorn B.V., later Stairco Engineering BV. De relatie tussen Bosio en de drugscontainer ligt uitsluitend in het feit dat een voormalige zakenrelatie hem heeft gevraagd het adres van Russel Inc. in Kleef te mogen gebruiken.

Het eindoordeel van de commissie luidt dan:

- dat bij de subsidiëring door het ministerie van Economische Zaken van Brandstofcentrum Apeldoorn B.V. ook naar toen geldende maatstaven onzorgvuldig is gehandeld, doch dat de subsidieverlening niet is opgezet met de vooropgezette bedoeling dit bedrijf te gebruiken voor illegale activiteiten;
- dat er geen aanwijzing is dat er een relatie bestaat tussen de subsidiëring van Brandstofcentrum Apeldoorn BV door het ministerie van Economische Zaken en de onderschepping van een drugscontainer te Antwerpen op 28 oktober 1985. Duidelijk is geworden dat in 1985 door criminelen het adres van Russel Inc. te Kleve is gebruikt voor een drugstransport uit Ghana. Dat echter niet is gebleken dat hierbij de Nederlandse overheid betrokken is geweest.

Na deze conclusies merkt de commissie nog op dat zij is gestuit op tegenstrijdige inlichtingen betreffende Stairco Engineering. Het was de commissie niet mogelijk om op dit punt tot verdere opheldering te komen. Aangezien de commissie de overtuiging heeft gekregen dat nader onderzoek naar deze aangelegenheid (mede gelet op de episode waarin deze voorvallen zich hebben afgespeeld) geen wijziging zal brengen in de conclusie die zij ten aanzien van de hoofdzaak heeft getrokken, ziet zij geen aanleiding de Kamer een voorstel tot nader onderzoek te doen. Welke tegenstrijdigheden het betreft, wordt de lezer en dus ook mij niet duidelijk, doordat de commissie verwijst naar gespreksverslagen en het proces-verbaal van de rijksrecherche, die destijds alleen voor Tweede Kamerleden vertrouwelijk ter inzage lagen.

Een tweede punt dat de commissie nog aanroert, betreft de achtergrondgegevens die de commissie heeft verkregen over de genoemde DEA-informant. Zij verwijst naar de desbetreffende onderdelen van de gesprekken die zij heeft gevoerd om deze gegevens te verkrijgen. Bij deze gegevens is nadrukkelijk de bescherming van de positie van informanten in het geding. De commissie meent weliswaar dat deze gegevens in hoge mate met elkaar sporen, maar dat niet in alle opzichten zonder meer sprake hoeft te zijn van eensluidendheid. De commissie laat het oordeel aan de Kamer over de vraag of vervolgactiviteiten wenselijk en noodzakelijk zijn om dit punt nader aan een toetsing te onderwerpen. Overigens geldt ook op dit punt dat naar de overtuiging van de commissie de eerder vermelde conclusies hierdoor niet worden aangetast.

Tot slot beveelt de commissie aan de regering te verzoeken de Kamer nader in te lichten over relatie tussen Nederlandse justitiële en politieke instanties en de DEA, de ter zake gemaakte afspraken en de wijze waarop hierop toezicht wordt uitgeoefend, en over de positie van informanten, de reikwijdte van hun bescherming en de gevolgen van mogelijke betrokkenheid bij criminele activiteiten.

Op 20 en 22 oktober spreekt de Tweede Kamer met de commissie en de ministers van Justitie en van Economische Zaken over het rapport.¹⁷ De conclusies van de commissie worden overgenomen. Opmerkelijk is dat Peter Lankhorst uit de rapportages en de onderliggende vertrouwelijke stukken openlijk de conclusie trekt dat degene die Bosio om het adres van Russel Air Conditioning Inc. in Kleef had gevraagd als bestemming voor de lading kokosnoten, ook de DEA-informant was die de Dienst Luchtvaart over de zich bij die lading bevindende verdovende middelen had ingelicht. Deze onthulling wordt in het Kamerdebat door niemand bevestigd, omdat allen zich bewust zijn van het belang dat namen van informanten niet geopenbaard worden. Lankhorst zegt echter geen kiekeboe te willen spelen en beroept zich op een publicatie van Ephimenco in NRC *Handelsblad* van 20 oktober, waarin deze hetzelfde schrijft. Een tweede punt dat Lankhorst maakt, is hoe het mogelijk is dat er volgens de minister van Justitie sprake was van gescheiden kanalen, waardoor op grond van de informatie die was ontvangen van de gemeentepolitie te Arnhem geantwoord was dat de lading in beslag genomen was op grond van de tip van Bosio, die de Arnhemse politie had doorgegeven aan de CRI, terwijl nu uit de rapportage door de rijksrecherche naar voren was gekomen dat op 12 november 1985 overleg had plaatsgevonden tussen de Arnhemse gemeentepolitie en de Dienst Luchtvaart op Schiphol. De gemeentepolitie Arnhem wist dus op 12 november 1985 al dat ook de Dienst Luchtvaart van het Korps Rijkspolitie van de lading verdovende middelen in Antwerpen op de hoogte is. De minister kan geen verklaring geven doordat de rijksrecherche daarover geen opheldering heeft kunnen krijgen.

Voor de Kamer is daarmee de zaak-Bosio afgelopen. Ook voor Peter Lankhorst, die ondanks nog resterende kritische vragen aan de minister van Justitie, de conclusies en de aanbevelingen van de commissie volgt. Voor het ministerie van Justitie is de zaak-Bosio nog niet afgelopen. Bosio wordt ongewenst verklaard, maar als gevolg van het verdwijnen van de grenscontroles, komt hij telkens weer terug. Daarmee blijft zijn naam ook nog een tijd in de media verschijnen.

En verder

Alleen Ephimenco en *De Groene Amsterdammer* houden vast aan de complottheorie. Het blijft speculeren of daarin verandering zou zijn gekomen als de commissie mij wel had gehoord en in haar verslag had opgenomen dat ik juist op verzoek van Bosio's advocaat een actief aandeel had genomen in de werkzaamheden van de Commissie voor de verzoekschriften. Tenslotte had Hans Dijkstal op 15 oktober 1991 al opgemerkt dat ook de advocaat van Bosio had gewild dat ik mijn taak in de commissie zou voortzetten.

Wel moet ik na lezing van de documentatie van het ministerie van Justitie die ik op 9 januari 1992 had ontvangen, bekennen dat ik er beter aan had gedaan in oktober 1989 niet alleen op mijn – onvolledig gebleken – geheugen af te gaan, maar ook toen al aan het ministerie te vragen of er misschien een dossier-Bosio was. Het ging tenslotte om meer dan

twee brieven die ik had ondertekend, maar om een hele serie bemoeiingen van het ministerie, deels ook van mijzelf. Als Ephimenco deze door mij ondertekende brieven heeft gezien, zal hij daaraan zeker een deel van zijn conclusies ontlenu. Ik kan me, als Bosio hem die brieven heeft getoond, zijn wantrouwen zeer wel voorstellen. Ik kan me daarentegen niet voorstellen dat Rob Meijer mijn actieve deelname aan de werkzaamheden van de commissie zou hebben gevraagd als hij die brieven had gezien. In elk geval was voor mij het voorval voldoende reden om bij het schrijven van dit boek niet alleen op mijn geheugen af te gaan maar mijn herinneringen te toetsen aan documentatie opdat zoveel mogelijk van geschiedschrijving sprake zou zijn.

Bosio stelt tegen zijn uitzetting beroep in bij de Raad van State. Deze stelt hem in november 1994 in het gelijk. Dit is voor René Zwaap aanleiding om op 18 november 1994 in *De Groene Amsterdammer* de zaak-Bosio weer eens op te halen. Volgens Van der Houwen verstond Bosio de kunst 'een geraffineerd mengsel van fictie en werkelijkheid te spuien, waarbij alle gif in de fictie zat, en geen enkele beschuldiging met de werkelijkheid te maken had'. Ook Wijnie Jabaaij, die in 1983 nog succesvol voor Bosio had bemiddeld bij Van Zeil en Van Tilburg, was in februari 1989 tot de conclusie gekomen dat Bosio 'een charlatan [was] die indianenverhalen vertelt'. Dat was haar te staan gekomen op een sommatie van Meijer zich van dergelijke uitlatingen te onthouden.¹⁸ Zij biedt dan haar excuses aan.

Wat fictie betreft kan Zwaap er ook wat van. Over de niet-vervolgung van de marihuana-smokkel in België schrijft hij: 'De Belgische minister van Justitie Wathelet stopt de hele zaak van de Ghanese kokosnoten in de doofpot, na intens overleg met zijn Nederlandse collega Korthals Altes. In werkelijkheid was Melchior Wathelet in november 1985 helemaal geen minister van Justitie, maar eerste minister van het Gewest Wallonië en hij zou dit tot 1988 blijven. In november 1985 was Jean Gol nog minister van Justitie. Hem heb ik tijdens zijn ministerschap alleen gesproken op ministersconferenties. Vóór mijn ministerschap had ik hem ook al ontmoet in verband met de samenwerking tussen liberale partijen in de Liberale Internationale en de Europese Liberalen en Democraten (ELD) en bij de verkiezingen voor het Europese Parlement in 1979. Wathelet werd pas in 1988 minister van Justitie. Van hem herinner ik me een voorstel tijdens een Trevi-conferentie om politiemensen in de grensstreken te laten leren ook de taal van de andere zijde van de grens te spreken ter wille van een betere samenwerking. Zelf gaf hij het voorbeeld door zich ook de Nederlandse taal eigen te maken. Hem heb ik eenmaal, op 8 maart 1989, in Brussel opgezocht.

De Bijzondere commissie van onderzoek had trouwens al vastgesteld dat het contact met de bevoegde Belgische autoriteiten over de afscherming van de informant van Nederlandse zijde was gelegd door het hoofd van de Justitiële Dienst van de Dienst Luchtvaart van het Korps Rijkspolitie. De zogeheten onderzoeksjournalistiek stond in die tijd blijkbaar nog niet op erg hoog peil, althans niet bij een blad als *De Groene Amsterdammer*, waar men in die tijd vermoedelijk de feiten liever aanpaste aan de boodschap die men wilde brengen.

Bij Ephimenco blijkt de overtuiging dat ik de klachten van Bosio als minister en als lid van de Commissie voor de verzoekschriften in de doofpot heb gestopt, diep te zitten. Na mijn ontboezeming in het NOS-journaal van 25 januari 2000 dat KPMG en de raadscommissie tot onderzoek van de rekening zich bij het onderzoek naar de door Bram Peper als burgemeester gedeclareerde kosten, zich niet hadden gehouden de fundamentele regels die in een rechtsstaat in acht genomen moeten worden (zie hoofdstuk 26), brandt Ephimenco los in *Trouw* van 29 januari 2000. Hij schrijft zelf te hebben geconstateerd hoe ondermijnd het voor een rechtsstaat kan zijn wanneer een commissie de regels van het democratische spel negeert. Het betrof de Commissie voor de verzoekschriften en de zakenman Bosio. De minister stopte de klacht in de doofpot en vervolgens leidde de oud-minister persoonlijk het onderzoek naar zichzelf tot aan de doofpot toe. Misschien was het achteraf toch verstandig dat de Bijzondere commissie van onderzoek in de zaak-B niet met mij sprak. Anders had Ephimenco nog kunnen beweren dat ik ook die commissie naar mijn hand had gezet.

Nadere terugblik

Anno 2017 moet ik vaststellen dat ik destijds door het oog van de naald ben gekropen. Ik had (op grond van achteraf onvolledig gebleken ambtelijke informatie) via de minister van Economisch Zaken een Kamercommissie ‘summier dan wel onvolledig dan wel onjuist ingelicht’. Ook Ernst Hirsch Ballin trof dit verwijt, eveneens op grond van achteraf onvolledig gebleken ambtelijke informatie. Pas als gevolg van door de GroenLinksfractie (Peter Lankhorst) in de Tweede Kamer geïnspireerde vragen van een Belgische senator aan de Belgische minister van Justitie (Melchior Wathelet!) moet de Nederlandse minister van Justitie (Hirsch Ballin) mijn en zijn antwoorden herzien. Na lang speurwerk door de rijksrecherche en een Bijzondere commissie uit de Tweede Kamer komt de ware toedracht naar voren. Zelfs dan zijn er nog onbeantwoorde vragen en tegenstrijdige verklaringen waarvan de Tweede Kamer niet kan vaststellen welke de juiste is.

Dit lijkt even ernstig als, zo niet veel ernstiger dan het op 13 maart 2014 in de Tweede Kamer vermelden van een aanzienlijk te laag bedrag van een door opheffing van een strafrechtelijk beslag vrijvallend vermogen dat aan een crimineel is terugbetaald. De betrokken minister en zijn ministerie bleken in 2014 niet in staat het (juiste) bedrag in een bankoverschrijving van 7 september 2001 te achterhalen. Dit bedrag was op 7 september 2001 betaald ter uitvoering van een door de waarnemend voorzitter van het College van procureurs-generaal in juli of augustus 2001 mondeling goedgekeurde en op 17 augustus door de behandelend officieren van justitie Fred Teeven en Ben Swagerman ondertekende ontnemingsbeschikking.

Ingevolge deze ontnemingsbeschikking werd het door het College van procureurs-generaal op 15 februari 2000 goedgekeurde bedrag van 750.000 gulden ontnomen. Het niet ontnomen gedeelte van het in beslag genomen vermogen van de veroordeelde crimineel werd

met de daarop door zijn bankier (F. van Lanschot bankiers, te Luxemburg) sinds 1993 of eerder vergoede rente met de overschrijving van 7 september 2001 terugbetaald. De ontnemingsprocedure eindigt formeel op 21 november 2002 met de niet-ontvankelijkverklaring van het Openbaar Ministerie door de arrondissementsrechtbank te Amsterdam.

De ontnemingsbeschikking berustte op een onderhandelingsresultaat. Tot die onderhandelingen had het Openbaar Ministerie zijn toevlucht moeten nemen omdat de wet ten tijde dat het strafrechtelijk beslag was gelegd nog eiste dat de criminele herkomst van het vermogen werd bewezen. Daarin was het Openbaar Ministerie volgens de Amsterdamse rechtbank niet geslaagd.

Al ruim een half jaar na de terugbetaling van het niet-ontnomen vermogen had minister van Justitie Benk Korthals (VVD) op 15 april 2002 in antwoord op vraag 8 van een meervoudige Kamervraag van de Tweede Kamerleden Theo Rietkerk en Wim van de Camp, beiden CDA, over deze kwestie geantwoord dat de hoogte van de bij betrokkene aangetroffen vermogensbestanddelen, die ten tijde van de schikkingsovereenkomst f 2 000 000 bedroegen, tot de uiteindelijke schikking hebben geleid, met een omvang in euro's ('een paar ton'¹⁹) als in vraag 8 vermeld. Ik voeg hier wel aan toe dat minister Korthals zich in het lange antwoord op de vraag kritisch uitlaat over een aantal aspecten van de ontnemingsbeschikking en de daarmee verbonden straffkorting. Over de inhoud van de ontneming zelf antwoordt hij:

Ik was op de hoogte van het feit dat er met betrokkene schikkingsonderhandelingen werden gevoerd, maar niet van de uitkomsten ervan. Ik heb mij ten aanzien van de onderhandelingen op het standpunt gesteld dat executiekorting dan wel advisering over gratieverzoeken in ieder geval geen onderdeel dienden uit te maken van deze schikkingsonderhandelingen.²⁰

De schatting van de waarde van het vermogen op 2 miljoen gulden berustte op een rapport van het Bureau ontnemingswetgeving Openbaar Ministerie (BOOM) van 4 februari 2000. Op 13 maart 2014 gaat ook minister van Veiligheid en Justitie Ivo Opstelten (VVD) uit van dit bedrag van in totaal 2 miljoen gulden waarvan 750.000 gulden is ontnomen. Ik ken het vertrouwelijke BOOM-rapport niet, maar ik begrijp dat uit de schatting van BOOM niet blijkt dat er sprake zou kunnen zijn van nog door F. van Lanschot Luxemburg te vergoeden rente. Er wordt in vermeld dat de waarde van de in beslag genomen vermogensbestanddelen is verminderd tot (ongeveer) 2 miljoen gulden. De ministers Korthals en Opstelten zijn van deze schatting uitgegaan.

Op grond van informatie van een voormalige raadsman van de crimineel blijft in de media het bericht circuleren dat na aftrek van de ontnomen 750.000 gulden een veel groter resterend bedrag zou zijn betaald dan uit de schatting van het BOOM-rapport viel af te leiden. Op 4 maart 2015 bericht *Nieuwsuur* dat het resterende bedrag 4.734.360,19 gulden beliep.²¹

Wanneer op 8 maart 2015 op het ministerie alsnog in het oude computerprogramma Jufis P01 de bankoverschrijving met datum van betaling en bedrag zichtbaar gemaakt kan worden, schrijft de minister de volgende dag een brief aan de Tweede Kamer met als vertrouwelijke bijlagen onder andere het BOOM-advies van 4 februari 2000 en het verslag van bevindingen van de het Jufis P01-onderzoek van 9 maart 2015. In de brief vermeldt de minister dat alsnog is gebleken dat 4,7 miljoen gulden is terugbetaald.²² Om tien uur 's avonds treedt de minister af wegens het bij voorafgaande beantwoording van vragen onjuist informeren van de Kamer. De staatssecretaris volgt hem.

Ook de opvolger van minister Opstelten, Ard van der Steur (VVD), treedt als gevolg van naweën van deze ontnemingskwestie en zijn ondersteuning van zijn voorganger bij de totstandkoming van de brief van 9 maart 2015 op 26 januari 2017 af. De kwestie had ook al de voorzitter van de Tweede Kamer, Anouchka van Miltenburg (VVD), getroffen. Op 10 november 2014 zou een aan haar geadresseerde anonieme brief waarin het terugbetaalde bedrag zou zijn vermeld zijn bezorgd. Deze brief was overeenkomstig de ter zake bestaande vaste procedure voor anonieme brieven buiten behandeling gebleven en vernietigd. Op 12 december 2015 trad ze af. De onduidelijkheid die op het ministerie bestond over de omvang van en de rente over het onder het strafrechtelijk beslag liggende vermogen, waarvan het Openbaar Ministerie de criminele herkomst niet had kunnen bewijzen, had twee ministers, een staatssecretaris en een Kamervoorzitter tot aftreden genoopt.

Dit lot bleef de ministers van Justitie van de jaren 1989 tot 1991 bespaard.

-----

¹ Toen was dat nog het Reglement van de Commissie voor de verzoekschriften, nu het Reglement van de Commissie voor de verzoekschriften en de burgerinitiatieven.

² Deze in het adres niet bij name genoemde Kamerleden van de PSP waren Fred van de Spek en Wilbert Willems.

³ Kamerstukken Tweede Kamer vergaderjaar 1991-1992 22 680, nr. 1.

⁴ Kamerstukken Tweede Kamer vergaderjaar 1990-1991 21 885 Verslagen van de Commissie voor de Verzoekschriften nr. 187 Verslag over het adres van M. B. te A., met betrekking tot de liquidatie van zijn bedrijf en het geen gevolg geven aan aangiften van misdrijven,

⁵ Belderbos en Verhoeven.

⁶ Artikel 57, eerste lid, van de Grondwet: Niemand kan lid van beide kamers zijn.

⁷ Kamerstukken Tweede Kamer vergaderjaar 1990-1991 21 885 nr. 234.

⁸ Sylvain Ephimenco *Façades* (In de Knipscheer, juni 1991).

⁹ Die minister, met wie ik dus bedoeld ben, draagt in het boek de naam Jan-Hendrik Boshoven.

¹⁰ Tweede Kamer vergaderjaar 1991-1992 Aanhangsel van de Handelingen nr. 73.

¹¹ Kamerstukken Tweede Kamer vergaderjaar 1991-1992 22 367, nr. 2.

¹² Tweede Kamer Handelingen nr. 17 30 oktober 1991 blz. 908 tot 932.

¹³ Volgens de Handelingen van de Tweede Kamer spreekt de minister over Russel Engineering te Kleef in Duitsland. Dit zou een vroegere handelsnaam van Bosio zijn geweest. Bosio heeft echter in oktober 1985 correspondentie gevoerd over het transport van de container van Rotterdam, later van Antwerpen naar Kleef op briefpapier ten name van Russel Inc. Handelsgesellschaft. Ook op dit punt is het ministerie minder nauwkeurig geweest dan behoort.

¹⁴ Kamerstukken Tweede Kamer vergaderjaar 1991-1992 22 367, nr. 38.

¹⁵ De Bijzondere commissie van onderzoek in de zaak-B bestaat uit A.W. Paulis (CDA), mr. E.P. van Heemst (PvdA), J.F.B. van Rey (VVD), dr. D.K.J. Tommel (D66, voorzitter), P. Rosenmöller (GroenLinks) en dr. J. T. van den Berg (SGP). De plaatsvervangende leden zijn mr. J.G. de Hoop Scheffer (CDA), J.F. Buurmeijer (PvdA), drs. N. Rempt-Halmmans de Jongh (VVD), mr. J. Kohnstamm (D66), W.J. Willems (Groen Links) en G.J. Schutte (GPV).

¹⁶ Artikel 69 Wetboek van Strafrecht: Het recht tot strafvordering vervalt door de dood van de verdachte.

¹⁷ Kamerstukken Tweede Kamer, Handelingen nr. 11 20 oktober 1992 blz. 649-657 en nr. 13 22 oktober 1992 blz. 839-847.

¹⁸ *De Volkskrant* 11 februari 1989.

¹⁹ In 2002 was de hoogte van 750.000 gulden anno 2001 vergelijkbaar met ruim 350.000 euro.

²⁰ Kamerstukken Tweede Kamer vergaderjaar 2001-2002 Aanhangsel van de Handelingen 1017 gepubliceerd 23 april 2002.

²¹ In 2002 was 2 miljoen gulden vergelijkbaar met 1,166 miljoen euro in 2016, 750.000 gulden met 437.382 euro en 4.734.360,19 gulden met 2,761 miljoen euro.

²² Uit later onderzoek door de commissie-Oosting blijkt dat Teeven bij onderzoek binnen het ministerie meldig heeft gemaakt van een hoofdsom en rente die hoger waren dan 2 miljoen gulden, maar omdat hij zich de exacte bedragen niet kon herinneren werd besloten van zijn herinnering geen melding te maken.